

KÜRESELLEŞME KOŞULLARINDA KENTSEL DİNAMİKLERİN GELİŞİMİ*

Hasan Hüseyin DOĞAN*

Öz

Toplumların ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel yanlarını etkileyen küreselleşme 20. yüzyılın son çeyreğinde sıklıkla kullanılan bir kavram haline gelmiştir. Bununla birlikte, toplumların küreselleşme ile karşılaşmaları ve tanışmaları yeni bir olgu değildir. Küreselleşmenin, bir şekli yaklaşık beş yüz yıl önce Batı Avrupa ülkelerinin sömürgeleştirme girişimleri ile başladı. Küreselleşmenin en son aşması 1980'li yıllarda yaşanan bilgi teknolojileri devrimi ve 1990'lı yıllarda yaşayan Sovyetler Birliği'nin çökmesinden sonra yaşandı ve yeni bir küreselleşme tanımı yapıldı. Bütün bu aşamalar sırasında kentler önemli işlevler üstlenmişlerdir. Küreselleşme ülkeler arasında olduğu kadar kentler arasında da karşılıklı bağımlılık derecesini arttırdı. Kimi kentler ulusal sınırlar dışında olan diğer kimi kentler ile ilişki kurmaları için özendirilmiştir. Küreselleşme, yoksulluğun ortadan kalkmadığı para ve mallar, uluslararası sınırlar dışında serbestçe dolaşabilirken işgücünün aynı serbestliğe sahip olmadığı bir düzendir. Bu düzenin önemli aktörleri Uluslararası Para Fonu(IMF), Dünya Bankası(DB), Dünya Ticaret Örgütü(DTÖ) ve ulusötesi şirketlerdir. Küreselleşme, kimi zengin ülkeleri ve zengin kişileri daha zenginleştirecek, yoksul ülke ve kişileri daha yoksullaştıracaktır.

Makalenin temel savı dünya ölçeğinde faaliyet gösteren küresel ekonomiyi yöneten uluslararası şirketlerin, kendi çıkarlarını sürdürebilecekleri küresel kentler yaratarak karlarını en çoklamak ve bu tutumlarını bugün olduğu gibi yarın da sürdürmeyi planlamaktır.

Anahtar Kavramlar: Küreselleşme, Kapitalizm, Kentleşme, Küresel Kenti, Ulusötesi Şirketler.

The Evolution of Urban Dynamics under Globalization

Abstract

The globalization is a concept of event which influences the economic, political, social, and cultural aspects of the societies, has been used frequently during the last quarter of the 20 th Century. Even so, encounter and introduction of societies with globalization is not a new phenomenon. One version of globalization was started approximately 500 years ago by the

* Bu makale 2009 yılında Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesinin ev sahipliğinde düzenlenen 7. Kamu Yönetimi Forumunda (KAYFOR) sunulan bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

* Yrd. Doç. Dr., Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. (huseyindogan@hitit.edu.tr)

Colonization efforts of Western European Countries. The latest phase of globalization has been completed and a new definition has been brought after the information technology revolution of 1980s and the collapse of the Soviet Union during the 1990s. The cities have been functioning many tasks during these phases. The effects of globalization increased the degree of interdependence among the cities as well as states. Some cities are encouraged to make contacts with other cities outside of the national borders. Globalization is a system in which poverty is not eliminated, and while money and goods could move freely across national borders, labor is not allowed to do so. The main actors of this system are the IMF, the World Bank, the World Trade Organization, and the multinational corporations. The main idea of this paper is to show that multinational companies, which are operating in a global scale and ruling the global economy, try to maximize their profits by creating world cities in order to continue their interests and also plan ways to continue the same attitude in future.

Key Words: Globalization, Capitalizm, Urbanization, Global City, Multinational Corporations

I. GİRİŞ

Günümüzün en önemli tartışmalarından birine konu olan küreselleşme çok gevşek bir kavram olmakla birlikte bu kavrama ilişkin son otuz yılda geniş bir kaynak birikimi oluşmuştur. Küreselleşme yirminci yüzyılın son çeyreğinde dünya kamuoyunda olağanüstü, savunan ve eleştiren tarafların sıklıkla kullandıkları bir sözcüktür. Gerçekten tüm uluslarda, kalkınmış ve kalkınmakta olan ülkeler için küreselleşme güncel moda kavramlardan biri haline gelmiştir.

Küreselleşme, eski bir süreci tanımlayan yeni bir sözcüktür. Bu sözcük özellikle 1980'li yıllarda gündeme gelen, uluslararası düzeyde teknik, ekonomik, toplumsal, ekinsel, siyasal ve ekolojik etkileşimlerin, dönüşümlerin boyutlarını göstermek amacıyla kullanıla gelmiştir. Küreselleşmenin arkasındaki itici güçlerden önemli olanlardan biri, yirminci yüzyılın son on yılı içinde, dünyada yaşanan siyasal gelişmeler ve değişimlerdir. Özellikle Doğu Avrupa'da 1989'da yaşanan siyasal değişimler ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılışı önemli etkenlerdir. Bu ülkenin dağılması sonucu iki kutuplu dünya, tek kutuplu dünyaya dönüşmüştür. Küreselleşmenin yoğunlaşmasına başka bir siyasal neden ise uluslararası ve bölgesel hükümet mekanizmalarının gelişmesidir. Birleşmiş Milletler (BM), Avrupa Birliği (AB) ve bu kuruluşlara üye devletlerin hükümetlerinin bölgesel işbirliğine katılmaları, bunların sağladığı ekonomik, toplumsal ve siyasal yarar elde etmeleri ile Sivil Toplum Kuruluşları (STK)'nın kararları etkili olmuştur.

Küreselleşmeden söz etmek, ekonomik bir dizge olarak kapitalizmin dünyaya yayıldığını söylemektir (Adda, 2002: 9). Şu halde küreselleşmenin, kentlere etkisini ortaya koyabilmek için kapitalizmin kısaca gelişimine bakmak gerekir.

II. TARİHSEL SÜREÇTE KAPİTALİZMİN GELİŞİMİ

Mağara döneminin ilkel topluluğundan günümüz uygar toplumuna değin insanlık sürekli bir evrim süreci içinde olmuştur. Toplumlar, tarihsel süreç içerisinde beş aşamalı gelişme göstermişlerdir. Bunlar: İlkel toplum, köleci toplum, feodal toplum, kapitalist toplum ve sosyalist toplumdur. Feodal toplumun dağılma döneminde basit meta üretimi kapitalist üretimin doğuşunun temelini oluşturmuştur. Hızlı teknolojik gelişme ve ulaşım alanındaki devrim, endüstri devrimine koşut olarak modern kapitalizmin gelişmesinde önemli bir paya sahiptir. Bu gelişmeler, dünya'daki kimi ticaret ve endüstri kentlerinin nüfuslarını artmasının yanı sıra yüzölçümlerini de genişletmiştir. Görece küçük yerleşimlerin bu kadar kısa süre içinde böylesine şaşırtıcı derecede büyümesine dünya tarihinde daha önce hiç rastlanmadığı söylenebilir. Sermaye, feodal toplum sınırları içerisinde verili bir para miktarı biçiminde yola çıktı (Yordam Kitap, 2008: 23). Bu aşamada, yani onyedinci yüzyıldan itibaren kapitalizm, sermayenin üretim sürecine girdi, kentlerin gelişmesi hızlandı; tüccarlar, büyük toprak sahipleri, sermayedarların kimi özeklerde toplanmasıyla ticaret kentleri ortaya çıktı. Böylece, türlü işlere sermaye yatırımı kentte yaşayanların ortak ereği olmaya başladı. Yatırımlar, yeni ekonomik faaliyetlere fırsat yarattı ve kimi kentler sermaye özeği haline geldiler. Ancak, batının iki temel toplumsal düşünce ve siyaset geleneği olan liberalizm ve sosyalizmdir. Çağımız bu iki ekonomik sisteme uygulama olanağı vermiştir. Bunlar kapitalist sistem ile sosyalist sistemdir. Sosyalist sistem kapitalist sisteme bir tepki olarak doğmuş ve gelişmiştir. Bu sistem, daha çok bir düşünce bütünüdür. Sistem, yerleşmiş gelenekselleşmiş kapitalist sisteme karşı olduğu için yadırganmıştır (Talas, 1980: 3). K. Marx, sosyalizme ilişkin düşünceleri vurgulayarak şunu belirtmiştir: Kominizimden önce kapitalizm yaşmalıdır. Ancak, onun çözülmeye ve zulmetmeye başlamasından ve vurgulandığı gibi kitleler üzerindeki toplumsallaştırıcı etkisi görüldükten sonra sosyalizm olası olur (Alternatif, 1993: 39). Bu incelemede, iki sistemden küreselleşmeyle güçlü bağlantısı nedeniyle kapitalist sistem üzerinde durulmuştur.

A. Sanayi Devrimi

Kapitalist toplumların tarihi, yurttaş haklarıyla, mülkiyet hakları arasındaki çatışmanın tarihi olmuştur. Fransız devrimi ile liberalizm ve milliyetçilik kısa sürede hemen tüm Avrupa'ya yayılmıştır. Devrim, ulus-devlet anlayışının tam olarak yerleşmesini hızlandırmıştır. Daha öncede belirtildiği gibi, insanlık tarihinde birçok önemli dönüm noktası olmuş ise de, bunlardan hiçbiri "Sanayi Devrimi" kadar büyük gelişmelerin ve değişmelerin başlangıcı olmamıştır. Çünkü sanayi devrimi bir dizi buluşları arka arkaya getirmiştir. James Watt'ın 1765 yılında ilk buharlı makineyi bulmasıyla başlayan devrim "Birinci Sanayi Devrimi" 1870'de elektriğin demir üretiminde girdi olarak kullanılmasıyla "İkinci Sanayi Devrimi", 1940'larda Fordist üretim sistemiyle "Yıgınsal Üretim Devrimi" başlamıştır. Bu

sürecin sonucunda 1980'li yıllardan günümüze “Esnek Üretim Sistemi ve Bilgi Toplumu” aşamasına gelinmiştir.

Sanayi Devrimi, toplumların yaşamına getirdiği ekonomik, toplumsal, ekinel ve siyasal değişikliklerle doludur. Her şeyden önce sanayi devrimi kırsalın çözülmesine neden olmuş ve kırsal nüfusu kent özeklerine çekmiştir. Sömürgecilikte 19. yüzyılda genişlemiş ve yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda, “Küreselleşme” yeni bir sözcük olmakla beraber, kökü sömürgecilik tarihine kadar uzanan çok eski bir sürecin sonucudur. İngiliz emperyalizminin en ünlü sözcülerinden Cecil Rhodes, 1890'larda sömürgeciliğin savunmasını kısa ve özlu olarak şöyle yapmıştır; kolayca hammadde elde edebileceğimiz, aynı zamanda sömürgelerin yerli halkının sağladığı ucuz köle emeğini sömürebileceğimiz yeni topraklar bulmaya mecburuz. Ayrıca sömürgeler, kendi fabrikalarımızda ürettiğimiz fazla mallardan kurtulmak için de bir kanal oluşturacaktır (Ellwood, 2003: 14). Bu açıklamalar da gösteriyor ki, piyasanın gücü ve büyümesi yeni bir düşünce değildir. Bu dönemin üretim ve dağıtımını da varolan kentsel yapı ile sağlanıyordu. Kent, kırsal kesimden farklı olarak kendi kimliğine sahip, farklı bir ekonomi, toplumsal yapı, ekin ve politik yapıya sahiptir.

Sanayi devriminin başlangıcında, kentlerin ekonomik yapısında başlıca rol oynayan ögeler, kent soyluları (burjuvazi), tüccar ve bankacılar (Keleş, 2008: 27). Sanayi devrimi, yeni makineleşmenin ussallaşmanın düzenli bir biçimde ve geniş ölçüde uygulanması, kentlerin büyümesine, canlanmasına, devingenlik kazanmasına neden olmuştur. Bu yeni kapitalist üretim biçiminin isterlerine uyumlandırılmaya başlanması geleneksel kent yapısını değiştirmeye ön ayak olmuştur. Sanayi devrimi sonrasında kentleşme, sanayileşmenin bir yan ürünü olarak görülür. Bu özel koşullarda, sanayi ve kentleşme ayrılmaz bir biçimde birbirine bağlı olaylardır. Kentleşme, yirminci yüzyılın ayırt edici özelliklerinden biri olmuştur. Kalkınmış ya da kalkınmakta olan ülkeler olsun, kapitalist ya da sosyalist dizgeyi uygulasin, dünyada bütün ülkeler kentleşme olayını ve sonuçlarının etkileriyle karşı karşıya kalmışlardır. Endüstriyel kapitalizm, 19.yüzyılda bir pazar ekonomisi yarattı. Bu yüzyılın büyük bir kesiminde ve 20. yüzyılın başında insanlar yaşadıkları bölgelerden göç ederek, sanayileşmenin etkisiyle çekim özeği haline gelen kent bölgelerine yerleştiler. Kapitalist üretimin hızla yaygınlaşması göç olgusunu hızlandırdığı gibi, var olan kentlerin nüfus ve alan olarak büyümesi yanında yeni kentlerin kurulmasına da neden oldu.

Kapitalizmin tarihsel kaydı yaşamın hızını sürekli olarak artırdığını gösteriyor. Aynı biçimde mekân ve uzaklığın ilişki kurmayı engelleme gücünde sürekli olarak azalıyor (Tekeli, 1999: 59). Özellikle ulaşım ve iletişim teknolojisinin zaman ve uzam sınırlarını önemli ölçüde zayıflatması, büyük uzaklıklar arasında daha yoğun toplumsal ilişkilerin kurulması, insanların kaçınılmaz olarak değişik ekinlerden etkilenmesini hızlandırmıştır.

B. Kapitalist Dizgenin Özellikleri

Kapitalizm bir ekonomik dizgedir. Kapitalist sistemin ve kapitalizmin, feodal düzenin yıkılması ile başladığı genel kabul görmektedir. Bu görünüm içinde para ekonomisi ve ticaret kapitalist dizgenin onaltıncı yüzyıldan itibaren ulus olayının özekselsel, otoritenin, ticaretin gelişmesi ve paranın rolünün büyük ölçüde artması sonucunda feodal düzen yıkılmaya başlamıştır. Böylece para ekonomisi ve ticaretin kapitalist dizgenin başlangıcı olduğu söylenebilir. Bu görünüm içinde kapitalist dizgeyi en eski dizge olarak kabul etmek gerekir. Kapitalist dizge içinde üretim malları genel olarak özel kişilerin iyeliğindedir ve üretim kar sağlamak için yapılır. Kuşkusuz kapitalizmin şimdiye kadar yapılmış birçok tanımı vardır. Bir tanıma göre; kapitalizm bir işveren ya da işverenler topluluğu tarafından geniş bir ölçüde üretimin örgütlenmesidir. Bu işveren ya da toplulukların, biriktirmiş oldukları sermaye ile hammadde, makine satın alır ve emek kiralarlar. Bunlarla harcanandan daha çok servet üretir, böylece kar sağlarlar (Talas, 1980: 52). Başka bir tanıma göre kapitalizm, özel mülkiyet, insan ve doğa tarafından yaratılan sermayenin kar için kullanılması ile belirlenen ekonomik bir örgütlenme düzenidir (Loucks, 1965: 19). Kapitalist ekonomi ya da kapitalist dizge, üretim kaynaklarının çoğunluğunun kapitalist sanayide toplandığı bir ekonomi ya da dizgedir. Daha öncede belirtildiği gibi, kapitalist dizgenin kendine özgü öğeleri vardır. Bu öğeler; özel mülkiyet, kar amacı ile girişimcilik serbestliği ve fiyat mekanizması olmak üzere üçlüdür. Özel mülkiyet öğesi kapitalist dizge için öylesine geçerlidir ki, kapitalizm bu hukuksal – toplumsal kurum olmadan düşünülemez. Kapitalist ekonomi düzeninde, ekonomik kuruluşlar sermaye sahibinin hedeflerini gerçekleştirmek için faaliyet gösterirler. Bu nedenle, kapitalist dizgenin özünde mülkiyet çok önemlidir. Günümüzde çok hızlı gelişen kuruluşlar, uluslararası şirketlerdir. Bunlara küresel şirketler denilmektedir. Bu şirketler, küreselleşmenin ayrılmaz bir parçası olup, uluslara karşı hiçbir sorumluluk taşımadan uygulamalarını kendi kararlarını, kendi karlarını en çoklayacak biçimde yürütürler. Bu dizgenin uygulandığı bir ekonomide neden ekonominin şu sektöründe işletmelerin kurulduğu, neden şuralarda kurulmadığı girişimcilerinin kar beklentilerinin olumlu ya da olumsuzluğuna bağlıdır. Ayrıca bu dizgede hangi mal ve hizmetlerin ne kadar üretilmesi gerektiği fiyatlarla belirlenmektedir. Fiyat mekanizması kapitalist toplumun her an yapmaya zorunlu olduğu iktisadi hesabı halletmekle görevlidir (Divitçioğlu, 1971: 13). Kapitalist dizgede birbirine sıkıca bağlı çok önemli iki öğe daha vardır. Bunlardan birincisi maliyet, ikincisi rekabettir. Bu iki öğe birlikte en az girdiyle üretime gidilmesinin kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Aynı öğeler kapitalizmin küreselleşmesinde de geçerlidir.

Kapitalist üretim, piyasaya yönelik üretimdir. Rekabet ortamında kazanmak için her kapitalist işletme, üretim maliyetlerini düşürmek zorundadır. Bunu sağlamak için daha modern makine ve üretim aracı kullanımı kadar büyük ölçekli üretim de gereklidir (Yordam Kitap, 2008: 42). Bununla kapitalizmin daha ileri düzeyi olduğu kabul edilen küreselleşme aşamasında sağlanacağı ön görülmektedir. Küreselleşmenin yeni getirdiği düzen izleyen başlıkta açıklanmıştır.

Daha öncede belirtildiği gibi, küreselleşme çok gevşek bir kavramdır. Bu kavramın çok amaçlı bir slogan gibi kullanılması bir ideolojiye dönüştüğünü gösterir. Yirmibirinci yüzyıl; ülkeleri, toplumları ve şirketleri karmaşık bir ekonomik, toplumsal, ekinsel ve siyasal ilişkiler dizgesi içinde bir araya getiren bir bütün olarak işlemektedir. İnsanlık, birbirinden az çok yalıtılmış özerk birimler aşamasından artık bağımsız uzamların (mekân), kalmadığı bir dünya dizgesi aşamasına geçmiştir (TUSİAD, 2002: 55). Aynı zamanda dünya uzamının türdeş olmadığı da göz önüne alınmalıdır. Çünkü dünya ekonomisinin işleyişi, farklılaşan uzamlardan oluşmaktadır. Dünya uzamlarını örgütleyen yeni ağlar, her şeyden önce metropollerini birbirine bağlamaktadır. Özeklerin ve çevrelerin hiyerarşik “dikey” şemasıyla metropollerin “yatay” şeması örtüşmekte ve giderek yerini bu ikincisine bırakmaktadır (TUSİAD, 2002: 55).

Kapitalizm ise, devingen bir teknolojik gelişme, bir alt sistem olan kenti genişletmiş ve nüfusunu kısa bir zaman diliminde birkaç katına çıkarmıştır. Kapitalist sistemde olduğu gibi sosyalist sistemde, hızlı sanayileşmenin etkisiyle kentleşmeyi yaygınlaştırmıştır. Sosyalist sistemde kentler arasındaki farklılıklar, nitel bir farktan çok geçirdikleri gelişimin gerçekleştiği sürenin uzunluğu ya da kısalığından ileri gelmektedir. Kentler, uzun sürede oluşan toplumsal alt sistemlerdir. Oysaki yeryüzündeki sosyalist toplumun ancak 80 yıllık kısa bir tarihi bulunmasından ötürü, bu sistem kentlerinin içyapısı ile kapitalist sistemin uygulandığı ülkelerdeki kentlerin içyapıları arasındaki farklar, kesin çizgilerle tanımlanabilecek derecede belirginleşmemiştir. Bu iki sistem kentleri arasındaki farklar, daha çok kentlerin planlı gelişmesine büyük bir düzence ile egemen kılınmak istenen ilkelere (Yavuz ve diğerleri, 1978: 479).

Yukarıda kısaca kapitalist ve sosyalist sistemin özelliklerine, kent ve kentleşmeye olan yaklaşımlarına yer verilmesinin temel nedeni; küreselleşen kapitalizmin bugünkü uygulamaları içinde kentlerin konumuna açıklık kazandırmaktır. Çünkü kentler, üretim ve tüketimin bir örgütlenme, bu örgütlenmenin toplumsal ve politik ölçütleri (kriterleri) çerçevesinde gerçekleşir.

III. KAPİTALİZMİN KÜRESELLEŞMESİ

Dünya küreselleşme aşamasına hemen gelmemiştir. Gerçekte, küresel ekonominin başlangıcının bundan 500 yıl önce Avrupa Sömürgecilik dönemiyle başladığı söylenebilir. Başka bir anlatımla, tarihsel olarak küreselleşmenin Avrupa'da doğduğunu söylemek yanlış olmaz. Gerek “küreselleşme” gerek “Pazar ekonomisi” yeni kavramlar değildir. Bu iki kavram geçmiş yüzyıllarda da bilinen kavramlardır.

Küreselleşme, İngiliz sömürgeciliğinin vaftiz babası, Doğu Hindistan Şirketinin (East Indian Company) memurlarından “Ulusların Zenginliği” yapıtının yazarı Adam Smith'in onsekizinci yüzyıl ortalarında kotarıp, top tüfek gölgesinde kabul ettirdiği kavramdır (Erdoğan, 2007: 7). Başka bir anlatımla küreselleşme, modern ekonominin kurucusu kabul edilen Adam Smith'in yaklaşık bundan 250 yıl

önce, ekonomi biliminde çığır açan yapıtı “Ulusların Zenginliği” yayınladığından beri şu ya da bu biçimde var olan bir kavramdır. Zenginleşme, İngiliz İmparatorluğu'nun genişlemesine eşlik ediyordu. Bu imparatorluğun genişlemesi, coğrafi keşifler ve fetihlerle birlikte yürütülmüştür. İngiliz İmparatorluğu, sömürge alanının genişlemesini sürdürürken, bir taraftan da sanayi de büyük fabrika üretimine geçişi hızlandırıyordu. Bu gelişmeleri sanayi devrimi izlemiştir. İnsanlık tarihinde birçok dönüm noktası vardır. Küreselleşmeye açılan kapı, iki büyük devrimle olmuştur. Bu devrimlerin birincisi Fransa'da gerçekleştirilen 1789 siyasal devrimi. İkincisi İngiltere'de kök salan daha sonra Avrupa'nın öteki ülkelerine ve Amerika Birleşik Devletleri'ne yayılan “Sanayi Devrimi”dir.

Küreselleşmenin, kavram ya da süreç olarak tanımlanmasında henüz güçlük çekilmektedir. Daha öncede belirtildiği gibi, küreselleşme eski bir süreci tanımlayan yeni bir sözcüktür. Gerçekte beşyüz yıl önce başlayan Avrupa sömürgecilik dönemi ile beraber küresel ekonominin bütünleşmeye başlaması süreci, 1980'li yıllarda bilgi çağı teknolojisindeki gelişme ve ekonomik güçlerin artmasıyla hız kazandı (Ellwood, 2003: 13). Yirmibirinci yüzyılda ABD stratejisinin ereği, dünya pazarlarının “küreselleşme” adı altında, enerji ve hammadde kaynaklarını tek başına kendi denetimi altına alması, dünya pazarında egemen güç olmasıdır.

Küreselleşme, en yalın anlatımla dışa açılma, dünya ekonomisiyle bütünleşmektir. Başka bir anlatımla küreselleşme zaman ve uzam kavramının sıkışması olarak ifade edilmektedir (Harvey, 1997: 291). Bu yaklaşımda zaman ve uzam ortadan kalkmamakla birlikte anlamını önemli ölçüde değiştirmektedir. Gerçekten küreselleşme uluslararası şirketlerin denetlediği ve yönlendirdiği bir dünya pazar topluluğunun oluşturulmasıdır. Başka bir anlatımla küreselleşme, ulusal sınırların aşılmasına, uzun süreli ekonomik, siyasal ve toplumsal bütünleşmenin sağlanmasıdır. Bu bütünleşme bilginin, hammaddelerin, malların, hizmetlerin artan bir şekilde uluslararası paylaşımına girmesi ile belirginleşen teknoloji ve iletişimde meydana gelen büyük ilerlemelerin yönlendirdiği süreç olarak ifade edilmektedir. Küreselleşme pazar, ürün ve süreçlerin standartlaştırılması, toplumsal-ekinsel farklılıkların ortadan kalkması ya da uluslararası şirketlerin hangi ülkede olursa olsun insanların gereksinim ve isteklerini karşılayabilecek standart üretimde bulunmalarıdır. Başka bir anlatımla küreselleşme uluslararası şirketlerin denetlediği ve yönlendirdiği bir dünya pazarının oluşturulmasıdır. Kısaca küreselleşme insanların, mal ve hizmetlerin, sermayenin, fikir ve teknolojilerin ülkeler arasında serbestçe hareket etmesidir (Parasız, 2003: 237).

Ekonomik küreselleşme süreci günümüzde de en üst düzeyde sürmektedir. Bu süreçte önemli derecede rol oynayan etkenlerden en önemlileri işgücünün serbest dolaşımı, uluslararası sermaye hareketleri ve üretimin uluslararasılaşmasıdır. Uluslararası mal ve sermaye hareketlerine oranla işgücünün dolaşımı serbestleştirme yönünde atılan adımlar son derece yetersiz kalmıştır. Çünkü ekonomik yaşamda küresel güçlere en çok emek piyasasında karşı durulmaktadır. Öteki üretim faktörleri hızla küreselleşirken, emek faktörü hala ülke

sınırları içinde kalabilmektedir. Gerçekte uluslararası sermaye hareketleri, küreselleşmenin belirleyici ögesidir. Başka bir deyişle ekonomik küreselleşmenin itici gücü uluslararası sermaye hareketlerinin sağlanması ile sermaye piyasalarının önündeki engellerin kaldırılmasıdır. Yaşanan küreselleşmenin ekonomik boyutu, sermayenin karlılığını tek başarı göstergesi olarak görmekte ve ekonomik karın realizasyonu önündeki her türlü toplumsal, yönetsel ya da küresel kısıtlamayı akıl dışı olarak nitelendirmektedir. Küreselleşme ideolojisinin ardında yatan mantık, kurgusu bakımından sermayenin karlılığı etkin (verimli) kaynak dağılımının sağlanmasının dolayısıyla ekonomik refahın artırılmasının biricik koşuludur. Bu koşulun sağlanması ise ancak tümüyle kural dışılaştırılan “serbest pazar ekonomisinden” geçmektedir (Yeldan, 2005: 24). Küreselleşmenin, kapitalizmin ortak bir yaşam biçimi olarak yaygınlık kazanması, uluslararası sermayenin yeryüzündeki egemenliğini güçlendirmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, sermayenin bu güçlenmesi sonucu kentler de etkilenmiştir. Feodalizm yoğunluğu yüksek kentler yaratmış, alanda yayılmaya ise çok olanak tanımamıştır.

Ekonomik, siyasal, toplumsal ve ekinsel alanlarda kimi ortak değerlerin yerel ve ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması biçiminde tanımlanan küreselleşme kavramının en çarpıcı özelliklerinden biri, olası etkilerinin çok sayıda ve türlü olduğu izlenimini vermesidir. Bu kavram yani küreselleşme, yalnız toplumsal gerçekleri oldukça aşan spekülasyonlar, varsayımlar, güçlü toplumsal imgeler ve üretme kapasitesi olağanüstü doğurgan bir kavramdır. Başka bir anlatımla küreselleşme olarak düşünülen olgu; aslında nüfus, sağlık, ekonomi, politika, toplumsal ilişkiler ve çevre arasındaki birbiriyle bağlantılı geliştirilen kapitalizmin son evresidir (Tema Vakfı, 2007: 5).

İnsanlığın yaşamakta olduğu küreselleşme sürecinde baş döndürücü bir hızla gelişen iletişim ve ulaşım teknolojisi nedeniyle dünya kamuoyu her konuda birbirinden ve gelişmelerden çok zaman yitirilmeden bilgi sahibi olabiliyor. Bunun sonucu olarak, toplumlar birbirini yoğun biçimde etkileyebiliyorlar. Özellikle küreselleşmenin odak noktasını oluşturan ekonomik alanda, bu olgu daha da hızlı bir gelişme göstermektedir. Küreselleşme ulusal sınırlara kayıtsız olan yeni bir süreçtir. Bu kavram, sık sık ekonomik bir olgu gibi gösterilir. Oysaki küreselleşmenin ekonomik boyutunun yanında siyasal, toplumsal, kültürel ve çevresel etkilerin bir araya gelmesiyle bir bütünlük oluşturmaktadır. Bu bütünlük dünya ekonomisine yani kapitalizme yeni bir düzen getirme çabası içindedir.

IV. KÜRESELLEŞMENİN DÜNYA EKONOMİSİNİ ETKİLEMESİ

Dünya nüfus artışı sürerken ekonomi büyüme göstermiştir. Ancak ülkeler arasındaki dengesizlikler giderek artmıştır. Öyle ki insanların ölüm oranlarının doğum oranlarından daha hızlı düşmesine karşın sonuçta dünyayı tehdit eden bir nüfus patlaması yaratmıştır. Dünyadaki nüfus artış hızı saniyede 2.2 kişi olup, yılda 70 milyonluk bir artış olmaktadır (Lipsev ve diğerleri, 1984: 1). Küreselleşme olarak

tanımlanan “yenidünya düzeninin” uygulanması sonuçlarını (1990 - 2009) yirmi yıl gibi kısa bir sürede hızla vermiştir. Bu yeni düzende, hem ülkeler arası hem de ülkeleriçi gelir dağılımı bozulmuş, az sayıda zengin zenginleşirken daha büyük yığınlar yoksullaşmıştır. Küreselleşmenin sonucu olarak dünya da eşitsizlik alabildiğine artmıştır. Rene Passet'nin yaptığı hesaplara göre, sırf spekülasyon dövizlerarası finans işlemlerinin günlük toplam oylumu 1.300 milyar dolara erişmiştir; bu miktar, ticari değişim oylumunun 50 katıdır ve neredeyse tüm dünyadaki Merkez Bankalarının rezervlerinin 1.500 milyar dolarlık toplam oylumuna eşittir. Passet'nin vardığı sonuç; hiçbir devlet piyasaların spekülasyon baskılarına birkaç günden daha çok dayanamayacağıdır (Bauman, 2006: 78). BM'nin en son insani gelişim raporunda yer alan bulgulara göre en tepedeki 358 küresel milyarderın toplam geliri; en yoksul kesimden yani 2.3 milyar (dünya nüfusunun %45)'i insanın toplam gelirin eşittir. Bu bulguları yorumlayan Victor Keegan dünya kaynaklarının mevcut dağılımını “Yeni bir haydutluk biçimi” olarak adlandırmaktadır. Gerçekten de küresel gelirin yalnızca %22'si sözde kalkınmakta olan ülkelere aittir. Oysaki bu ülkeler dünya nüfusunun %80'ini oluşturmaktadır (Keegan,1996). Bu verilerde gösteriyor ki yoksullara ayrılan küresel gelir payı giderek küçülmektedir. 1991 yılında dünya nüfusunun %85'i dünya gelirin sadece %15'ini almıştır. En yoksul ülkelerin %20'sinin bundan 30 yıl önce küresel gelirden aldığı pay %2.3 idi. Çok düşük olan bu %2.3'lük pay, bugün %1.4'e düşmüştür (Bauman, 2006:82). Washington Politika Araştırma Enstitüsünün Uzmanı John Kavanaga şöyle diyor: Küreselleşme, aşırı zenginlerin daha hızlı bir biçimde para kazanmasına daha çok fırsat vermiştir. Aslında küreselleşme bir paradokstur. Çok az sayıda insana çok büyük yararlar sağlarken dünya nüfusunun üçte ikisini (2/3) dışarıda bırakır ya da kenara iter.

Her türlü kaynak dağılımında var olan devlet piyasa dengesi 1980'li yıllarda değişti. Kalkınmış ve kalkınmakta olan ülkelerde, teknolojik ve ideolojik değişimi piyasanın rolünü artıran ve devletin rolünü azaltan politika değişimleri izlemiştir. Küresel ekonomik çıkmazı, Kuzey-Güney ilişkilerinin hızla değişmekte olduğunu göstermektedir. Küresel uygulamalar, dünyadaki zengin azınlığın kendi ayrılacağını korumak üzere ne yapması gerekiyorsa onu olduğu gibi dünya kamuoyuna anlatmaktadır. Yeni ekonomik küreselleşme dalgası, yoksullukla savaşımlı, toplumsal standartları yükseltmeyi, çevreyi ve ulus-devlet varlığını korumayı oldukça güçleştirmiştir.

Küreselleşme, her konuda eşitsizliği sürekli kamçulamaktadır. Eşitsizlik sorunu, İngiltere de 1880'lerde tarım alanında yaşanan krizin hemen öncesinde, ülkedeki gelirin %43'ü yalnız 4000 ailenin elindeydi. Yirminci yüzyılın son yirmi yılında yaratılan ve ortaya çıkan olaylar farklı da olsa eşitsizlik yine açıkça görülmektedir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından yapılan yakın tarihli bir araştırmada bu eşitsizlik çizgisini daha açık hale getiriyor. Gelir eşitsizliğinin daha da arttığı 1990'larda yarım gün çalışan ve eksik istihdam edilen işçilere gelirden düşen payda kesin bir düşme olmuştur. Aile ve birey yaşamında gelir, önemli bir belirleyicidir. Yoksulluk, endüstri kentlerinde kendini gelene geçene göstermeye

zorladığı halde, kentlerden uzakta, hiçbir zaman görünür hale gelmez (Samuelson, 1966: 123).

Petrella (mal ve hizmetlerin ömrünü son derecede ve evrensel düzeyde kısaltarak) ekonomileri gelip geçici, uçucu ve (geçici, esnek ve parça başı işlerle) istikrarsız üretimin kucağına itmektedir (Petrella, 1997: 17). Küreselleşen dünyaya, uluslararası şirketler damga vurmuşlardır. Bu şirketler, küreselleşmenin en önemli aktörleridir. Dünya ekonomisini işleyişini bu uluslararası şirketler yönlendirmektedir. Bu şirketler ile ilgili bilgiler izleyen bölümde verilmiştir.

V. ULUSAŞIRI ŞİRKETLERİN İKTİDARI VE DÜNYA EKONOMİSİNİ DENETLEMESİ

Uluslararası şirketlerin iktidarı oluşumu ve dünya denetlemesi, sermaye, teknoloji ve bilgi gücünden kaynaklanır. Büyük sermaye, çekirdeğini büyük şirketlerin meydana getirdiği iktisadi bir güçtür (Manisalı, 2009: 15). Bu iktisadi güç batı kapitalizmini meydana getiren temel öğedir.

A. Uluslararası Şirketlerin Oluşumu

Uluslararası şirketlerin kuruluşunu ve faaliyetlerini M.Ö 3000 yılına götüren yazarlar vardır. Geçmiş bu kadar gerilere götürülmesine karşın denilebilir ki uluslararası şirketlerin uluslararası ekonomik faaliyetlerinin başlangıcı 1950'lerden sonra yoğunluk kazanmıştır. Bunun temel nedeni dünya ekonomisinde 1950'lerden başlayıp, 1960'ların ortasına kadar süren dünya ekonomisindeki olumlu gelişmelerdir. Belirtilen bu dönemin dinginlik ortamı içinde şirketlerin uluslararası ekonomik faaliyetlere yönelmesine olduğu kadar, karar alma ve politika yapma imtiyazı yine özekte olmak koşuluyla, başka ülkelerde yatırım ve üretim faaliyetlerinde bulunmanın riskini azaltmıştır. Sorunun bir başka yönü de kapitalizmin geldiği aşamayla ilgilidir. Denebilir ki uluslararası şirketler bu dizgenin yani kapitalizmin, çağdaş iktisadi örgütleridir. Dünya genelinde kazanç getiren kaynaklara el atma biçiminde gelişip, zamanla bulunduğu özekten uzakta kendi başına karar alabilen, politika yapabilen, ortaya çıkmasıyla dünya ekonomisinin bütünleşmesi de giderek kolaylaşmıştır. Bugünkü oluşumlarına bakarsak uluslararası şirketler aldığı kararlarla ve uyguladığı politikalarla ülke ekonomilerini de etkileme gücüne sahip olma düzeyini çok aşmışlardır. Uluslararası şirketler boyutları ve çapları itibarıyla ulus – devletlerle karşılaştırmalı olarak sıralandıklarında çoğu ülkenin ekonomisinden daha büyük bir ekonomik büyüklüğe sahip oldukları görülür. İşte böyle karmaşık bir organizasyonu bütün öğeleriyle bir tanımın içine sıkıştırmanın zorluğu bu konudaki tanımların çok ve türlü olmasına neden olmuştur. Uluslararası şirketler, iki ya da daha çok ülkede kendine bağlı birimleri aracılığıyla kar getiren, faaliyette bulunan, tüm birimlerini uluslararası düzeyde ilgilendiren kararlar alan ve bu kararları uygulamak için bulunduğu özekten temel politikalar saptayan, özek

yönetiminin kendi ülkesine bağlı duygulardan soyut kişilerden oluşan ekonomik organizasyonlar olarak tanımlanabilir. Uluslararası şirketler birden çok ülkede mal üreten ya da hizmet pazarlayan şirketlerdir. Bu şirketler üstlendiği ülke dışında bir ya da iki fabrikası olan küçük şirketler olabileceği gibi, işlemleri bütün dünyayı kaplayan, dev uluslararası girişimler niteliğinde de olabilir (Giddens, 2008: 88). Kimi yazarlar, kazanç getiren faaliyette bulunmayı uluslararası şirketler için yeterli bulmayıp, satış gelirlerini ileri sürmektedirler. Örneğin Reymond Vernon, bir şirketin uluslararası niteliğe sahip olabilmesi için satış gelirlerinin en az 100 milyon \$ (dolar) olması gerektiğini ileri sürmektedir. Ayrıca toplam satış gelirine olduğu kadar istihdam ettikleri işgücüne yapılan tanımlamalarda dikkate alanlar vardır. Uluslararası şirketlerin temel özelliklerinden biride bütün bilgilerin, ilgili tek özekten alınması, bir başka deyişle özeğin uzantısı kimliğinde bulunan ana ülke dışında ki şirketlerin kendi kendilerine bütünü ilgilendiren kararlar alamamaları ve uygulayamamalarıdır. Şirketin bütünü ilgilendiren konularda neyin üretileceği, hangi teknolojinin kullanılacağı, üretim faaliyeti sürecinde hangi kaynakların kullanılması, denetimi, üretim faaliyetlerinin aksamaması, olası öğelerin belirlenmesi yanı sıra hangi önlemlerin alınacağı gibi konularda özekten alınacak ve uygulanacak temel politikalarlardır.

Küreselleşme, ekonomik ilişkilerin hem bölgelerde coğrafi alan olarak yayılmasını hem de bütün etkinlik alanlarını kapsamıştır. Başta Araştırma-Geliştirme (AR-GE), üretim, pazarlama, finansman, örgütlenme, her alandaki hızlı gelişme, taşımacılıktaki devrimin hız kazanması, taşımacılık maliyetinin 1950-2000 arasında önceki duruma göre çok azalması, bilişim alanındaki ilerleme uzaklığa bağlı maliyeti düşürmesi, zaman kaybında sağladığı azalma, uzmanlıkların uluslararasılaşması sayesinde uluslararası şirketler etkinliklerini çıkarları doğrultusunda tüm ülkelere yaymışlardır ve yaymayı da sürdürmektedirler. Bunun sonucunda bir uluslararası şirketin özeğinin bulunduğu yer bir ülkenin ana kentinde, bilgisayar yönetimi başka bir ülkede, üretim yaptığı fabrikaları ise başka bir ülkede yer alabilmektedir. Küresel şirketler, üretimlerini diledikleri yerlerde yapmaya ve mallarını diledikleri yerlerde satma olanağına kavuşmuştur. Bu şirketler, üretimlerini işçinin çok ucuz olduğu ülkelere kaydırarak saatte 14 sent gibi son derece düşük ücretlerle ve çok kötü koşullarda işçi çalıştırmaktadır (Ertuna, 2005: 114). Bu şirketler, bir ülkede işçilik pahalılaşmaya başladığında, faaliyetlerini ücretlerin düşük olduğu başka bir ülkeye kaydırmaktadırlar. Uluslararası şirketler devingenlik olanağı elde edebilmek için; sanayi, ticaret ve finans şirketlerini bir araya getiren büyük kümeler halinde örgütlenmekte ve yapılanmaktadır. Doğaldır ki bu şirketler kendi aralarında çoğu zaman işbirliği yapmakta, ortaklıklar kurmakta, taşeronluk ve katılım anlaşmaları yapmaktadırlar. Uluslararası şirketlerin etkinlikleri denetimsiz bir biçimde ulus-devletlerin sınırları dışına taşmıştır. Bu kurumların bilgi ve ekonomi alanlarındaki etkinlikleri her geçen gün güçlenerek sürmektedir. Ayrıca bölgesel örgütler, uluslararası şirket stratejileri, ticaret akımları, iletişim ağları, dinsel ve kültürel kimlikler uzamının inşasında giderek daha belirleyici olmaktadır. Yirmibirinci yüzyılın ilk on yılındaki uluslararası şirketler ile yirminci yüzyılın

ortalarındaki büyük şirketler arasında kimi farklılıklar olsa da çoğunun adı aynı ve hepsi birden önemli bir güç oluşturmuşlardır. Bu şirketlerin yöneticileri, halen kent özeklerini egemenlikleri altına alan büyük iş özeklerinde oturmaktadırlar. Son elli yılda dev şirketler kendilerini iyiden iyiye küresel bir rekabetin içinde bulmuşlardır. Bunun sonucu olarak da içyapıları, örgütlenmeleri ve bağlantı ağları değişmiştir.

Bugün dünyanın ilk büyük 100 ekonomisinin 51'ini ülkeler değil uluslararası şirketler oluşturmaktadır. Gelinilen aşamada dünyanın 100 büyük ekonomisinin 24'ü tekel konumuna gelmiştir.. Küreselleşmiş bir ekonomi ve onun üzerinde egemenlik sağlamış uluslararası şirketler, hiçbir yerel ya da ulusal bağlılığı olmayan bu dev şirketler, araya giren yatırım kurumları ve holdingler ile gerçek iyelik sahiplerinden uzaklaşmış gerçek profesyoneller yönetmektedir (Ellwood, 2003: 18).

Bilgisayarlar, fiber-optikler, uydular, elektriğin minyatürleşmesi, hem malların ve hizmetlerin üretim, satış ve dağıtım yöntemlerini, hem de küresel yatırım modellerini değiştirmiştir. Ulaşım teknolojisindeki gelişmelerde buna eklenince, uluslararası şirketler fabrika ve tesislerini girdi maliyetlerinin en düşük olduğu ülkelere taşıma eğilimi içerisine girdiler ve bunu uyguladılar. Sosyolog Leslie Sklair, ekonomiyle ilgili konularda bol bol ayrıntı vererek küreselleşmenin yirminci yüzyıl ortalarının uluslararası şirketlerini büyütme başka bir şey yapmadığı savını ileri sürmektedir (Sklair, 2002: 2). Önceleri uluslararası şirketler, ulus-devlet politikalarıyla içe içe olmuşlardır. Yani bu şirketlerle ulus- devlet bir anlamda sarmaş dolaş içinde eylemlerini sürdürüyorlardı. Bugün uluslararası şirket, dünyanın her yerinden yatırımcılara, hissedarlara ve tek bir ulusun çıkarlarına hizmet etmesine izin vermeyecek kadar bir iyelik yapısına sahiptir.

B. Uluslararası Şirketlerin Dünya Ekonomisini Denetlemesi

Dünya ekonomisi, uluslararası şirketler tarafından geniş ölçüde kalkınmış ve özellikle kalkınmakta olan ülkelerin ekonomisini dün olduğu gibi bugünde denetlemektedir. Bugün dünyada sayıları otuz yedi bini bulan uluslararası şirket ve bunlara bağlı ikiyüz yetmiş bin şube dünyadaki üretim ve ticareti denetlemektedir. Uluslararası şirketlerin birbirine bağımlılığı ulusal üretim dizgelerinin özekliğini sınırlamaktadır. Toplumlar uluslararası şirketlerin güçlerinin giderek arttığı bunun yanı sıra yönetimin, mülkiyetin, üretimin, anapara akışının ve gücün belirgin derecede özekleştiği bir dönemde yaşamlarını sürdürmeye başlamışlardır. Uluslararası şirketler geniş ölçüde teknoloji kullanırken, doğal dünyanın fethedilmesine uğraşmaktadırlar. Bu şirketler ekonominin üretim ve ticaretin parçalara ayrılmasına olanak vermeyecek kadar “küreselleşmesine” çaba gösterirler. Sermayenin gücü 1980'li yılların başında uluslararası olarak adlandırılan şirketlerin ortaya çıkmasıyla bütünleşmiştir. Bunun sonucu küresel kapitalizm iyice güçlenmiş ve bu dizgenin aktörlerinden olan uluslararası şirketler kalkınmakta olan ülkelerde karlarını yükseltecek yatırımlara yönelmişlerdir. Tarihin hiçbir döneminde kapitalizm, bugün olduğu kadar politik iktidarın denetiminden kurtulmayı

başaramamıştır. Ancak, kapitalizmin böylesine alaşağı etmeye çalıştığı devlet biçiminin de sadece ulus-devlet olduğunu belirtmek gerekir. Küreselleşmenin önündeki en büyük engeli ulus-devletler oluşturmaktadır (Erdost, 2004: 72). Kapitalizm, bu oluşumu ulus-devletleri egemenliği altına almayı, ulusüstü hemen hemen her yerde özellikle metropol kentlerde kendi kurumlarına, aygıtlarına ve etki ağlarına sahip bir devlet kurarak başarmıştır. Bu sürece katılan uluslararası kurumlar (IMF, DB, DTÖ ve OMC) serbest rekabet, sermayenin dolaşımını zorunlu kılan yasal düzenlemeler ile piyasaya karışılmadığında sorunların daha iyi çözüme ulaşabileceğini ileri süren neoliberal anlayışı yaygınlaştırmışlardır. Ulusaşırı şirketler toplumsal tabanı olmayan, ülkesellikten tamamıyla kurtulmuş, gücünü ulus-devletlere karşı kullanan küreselleşmiş sermayenin çıkarlarını koruyan ve sınırsız isteklerini dile getiren kurumlardır. Bu şirketler, dünya piyasalarının hemen tümüne dağılmışlardır. Dünya ölçeğindeki bu güç, sayıları giderek azalan birkaç kişinin elinde toplanmıştır. Yirminci yüzyılın son çeyreği insanlık tarihinin daha önce hiç görmediği kadar çok milyarderin bir anda ortaya çıkışına tanıklık etmiştir. Yirmibirinci yüzyılın başında dünyada; 308'i ABD, 114 'ü Avrupa'da, 88'i Asya'da, 32'si Güney Amerika'da, 15'i Kanada'da, 13'ü Orta Doğu'da ve 3'ü Avustralya'da olmak üzere 573 milyarder vardır (Giddens, 2008: 430). Bu kişilerin 2000 yılı ortalarındaki mal varlıkları toplamı yaklaşık 1.1 trilyon doları bulmaktadır. Bu tutar dünyanın yaklaşık üçte birini oluşturan 87 ülkenin o yıl ki GSMH'nın toplamından daha büyüktür.

Dünya genelindeki değişimin (mübadelenin) %40'ını ve dünya ölçeğindeki kayıtlı üretimin üçte birini (1/3) 'ini üçyüzyetmiş işletme finansal aktiflerin %50'sini denetlemektedir. Uluslararası para fonuna (IMF) göre döviz piyasasındaki bir milyar dört yüz milyon dolar tutarındaki günlük işlemleri, sayısı elliden çok olmayan banka denetliyor. Başka bir anlatımla üretimle ilgili işlemlerin %90'ını sayısı altı dolaylarında olan banka denetliyor (Gorz, 2001: 31). Bu açıklamalarda gösteriyor ki küreselleşmeyi yönlendiren pek çok etken arasında, özellikle ulusaşırı şirketlerin rolü önemlidir. Bu dev şirketler, küresel piyasaların ve küresel kararların peşindedirler. Ulusaşırı şirketler ekonomik küreselleşmenin derinliklerinde yani kalbinde yer alırlar. Finansal piyasalardaki en büyük oyuncular olarak ulusaşırı şirketler, bütün dünyadaki ticaretin üçte ikisinden (2/3) sorumlu ve dünya üzerinde yeni teknolojilerin yayılmasında aracılık ederler. Kısaca dünya ekonomisini yönlendirerek, küresel ekonominin öncülüğünü bu şirketler yaparlar. Yaklaşık beşyüz ulusaşırı şirketin 2001 yılındaki satışı on milyar doların üzerinde gerçekleşmiştir. Gayri safi yurtiçi geliri (GSYİH) bu miktara erişebilen dünyada yalnızca 25 ülke bulunmaktadır (Giddens, 2008: 89). Başka bir deyişle dünyanın en önde gelen az sayıdaki ulusaşırı şirketleri ekonomik bakımdan ülkelerin çoğunun GSYİH 'dan daha büyüktür. Yirminci yüzyılın son on yılında ve yirmibirinci yüzyılın ilk on yılında dünyada ulusaşırı şirketlerin ellerinin uzanmadığı, sermayelerini yönlendirmedikleri, daha gerçekçi olanı girmedikleri çok az sayıda ekonomik alan vardır. Kalkınmış ülkedeki ulusaşırı şirketler, işlemlerini Afrika, Asya'daki kalkınmakta olan ülkelerle Rusya Federasyonu ve Doğu Avrupa

ülkelerine yaymada özellikle etkili olmuşlardır. Günümüzde, dünyanın en büyük yüz ekonomik biriminin yarısını ulus–devletler oluşturursa diğer yarısını uluslararası şirketler oluşturmaktadır (Giddens, 2008: 708). Uluslararası şirketler, genel olarak kalkınmış ve kalkınmakta olan ülkelerin metropollerinde örgütlenmişlerdir. Üçüncü bin yılın ilk on yılında dünya ekonomisinin gerçek anlamda “metropolleşmesine” tanık olunmaktadır.

VI. KÜRESELLEŞMEYE HİZMET SUNABİLEN ÇEKİM ÖZEĞİ KENTLER

Küreselleşmeye hizmet sunan kentler, genelde küresel ekonominin bağlantı noktası olan büyük kentlerdir. Çünkü kent ortamı zekâ için bereketli bir ortamdır. Sosyolog George Simmel’in işaret ettiği gibi, kent yaşamı ile soyut düşünce uyum içinde olup, birlikte gelişirler. Soyut düşünce, nicel farklılığı içinde kavranmayan kentsel yaşamın olağanüstü zenginliğiyle köriklenir ve aynı zamanda genel kavramları, sınıflandırmaları kullanma kapasitesi öyle bir beceridir ki onuz kentsel bir çevrede yaşamda kalmak aklın alabileceği bir şey değildir (Bauman, 1999: 80). Kentler, ortak yönlerinin olmasına karşın, tarihleri, büyüklükleri, ekonomileri ve toplumsal yapıları bakımından birbirlerinden oldukça farklıdır. Jeopolitik dünya, bugün birbirleriyle çelişen iki harekete göre biçimlenmektedir. Bir yandan ekonomi küreselleşip, uluslararası örgütler gelişirken, öte yandan büyük kentler (metropolkent) etkinleşmekte ve güçlenmektedir. Küreselleşme büyük kentleri, büyük kentler küreselleşmenin aktörlerini desteklemekte ve beslemektedirler. Küreselleşmenin kentleri, uluslararası örgütlere, uluslararası şirketlere ve Sivil Toplum Kuruluşlarına (STK) sunabildikleri hizmetler bakımından iki kümeye ayırdığını söyleyebiliriz. Birinci kümede, yer alan kentler, küresel kentler (dünya kentler) olarak adlandırılırlar. Bu kentler, altyapı ve donanımlarıyla uluslararası örgütlere, uluslararası şirketlere ve her düzeydeki sivil toplum kuruluşlarına hizmet sunabilen kentlerdir. İkinci kümede yer alan kentler; klasik kent işlevlerini yerine getirebilen küresel kent (dünya kenti) özelliklerini taşımayan ve bu kentlerin işlevlerini yerine getirebilmesi var olan yapıyla olanaksız olan öteki kentlerdir. Ancak küreselleşmeye hizmet sunabilen büyük kentlere (metropoliten, megakent, ecumenopolis) ilişkin açıklamalara geçmeden önce kentleşmeyle ilgili kimi genel özelliklere değinilmiştir.

A. Klasik Kent İşlevini Yerine Getiren Kentler

Toplumsal devingenlik, toplumların sürekli yaşadığı olgudur. Başka bir anlatımla toplum, sürekli bir devinim ve değişim içindedir. Çünkü değişim toplumun temel niteliklerinden biridir. Genel anlamıyla değişim bireylerin bir toplumsal tabakadan ötekine geçebilme ya da bir yerleşme biriminden başka bir yerleşim birimine geçebilme olanağıdır. Kimi toplumlarda değişimin hızı yüksek

kimilerinde ise düşüktür. Kentsel ortam, kırsal ortamdaki daha canlı ve daha hareketli yerleşim ötekleridir. Tarihçiler ve toplum bilimciler kentlerin ortaya çıkışına uygarlıkların doğuşu ile birlikte bakarlar. Her tarihsel çağ ve gelişme aşaması kentlere yeni bir şeyler katmış, kendi damgasını vurmak istemiştir. Kentler, uzun sürede oluşan toplumsal alt dizgelerdir. Bu nedenle, neolitik çağdan bugüne değin kentlerin gelişimi her döneme özgü özelliklerin damgasını taşımaktadır. Ortaçağın surlarla çevrili kentleri, bir yandan savunma gereksinimlerinin, öte yandan da güzel görünme isteğinin etkisiyle içlerine kapanık kentler olmuşlardır.

Feodalizm kentlerin gelişmesini engellemiş, biraz gelişme olanağı bulabilmiş olanları ise çökertmiştir. Kentlerin gelişmesi geniş ölçüde feodalizmin yıkılmasına bağlı kalmıştır. Her ne kadar dünya ekonomik yaşamı, ticaret faaliyetlerinden daha çok tarıma dayansa da dokuzuncu yüzyılın karışıklık dönemi esnasında da kent yaşamı ve kentlerin kurulması sürmüştür (Göney, 1984: 36). Ancak onuncu yüzyıldan sonra kentsoylunun gelişimine koşut olarak kentlerde büyümüş ve gelişmişlerdir. Kentler, diğer yerleşim yerlerine göre yüksek nüfus yoğunluğuna sahip ve nüfusu çok olan yerleşimlerdir. Türlü işlevler, kent içinde türlü kısımların birbirinden farklı bir özyapı kazanmasına zemin hazırlamıştır. Kentler, bu tür işlevlere sahip oldukları için kırsal yerleşimlerden ayrılmaktadır. Kentlerin ortaya çıkışı, toplumsal ve ekonomik yaşam üzerinde büyük etkiler yapmıştır. Böylece, kentlerin ortaya çıkışı ile birlikte, tarım dışında türlü meslek kümeleri gelişmiş ve bu türlü meslek kümelerine bağlı olarak türlü toplumsal sınıflar oluşmuştur. Özellikle 17. yüzyıldan itibaren büyük kasabalar arasında kurulan ticaret ağları başta olmak üzere, Ortaçağ Avrupası'nın yerleşimleri varlıklarını koruyup büyümelerini ve gelişmelerini sürdürmüşlerdir. Yalnız dinsel ve yönetsel kurumların değil, aynı zamanda belirgin bir biçimde zanaatkar pazarlarının çevresinde yapılanmalar dış ticaret oylumunu artıran, yönetim işlevine sahip kentlerin büyüdüğü gözlenmiştir.

Faşist totaliter devletlerin yanı sıra cumhuriyetçi devletler içinde kentler her zaman önemli işlevler üstlenmiştir. Dünyadaki tüm kentler, belli bir düzeyde ekonomik öteklerdir. Kimi kentlerin dünya kenti olması nedeniyle "dünya ekonomisi" üzerinde daha önemli bir etkiye, kimi kentlerin etkisi ise hem ulusal düzeyde, hem de dünya düzeyinde çok daha azdır. Ortaçağ Avrupası'nda, ulus diye bir şey var olmamıştır. Avrupa ulus devletlerinin ortaya çıkışı, çeşitli güçlüklerin özel bir biçimde birleşmesiyle açıklanabilir. Ulus – devlet kurma savaşımı sırasında, kentler büyük bir politik ve ekonomik önem kazanmışlardır. Batı Avrupa ve bu bölgedeki kentlerin, 17.yüzyılda tarihi bir dönüm noktasının eşğine geldikleri kesindir (Bookchin, 1999: 258).

Genel olarak kentler, bir takım kentsel işlevleri yerine getirebilen, kırdan kimi özellikleriyle ayrılan belirli bir nüfus büyüklüğüne sahip olan, ticaretin, hizmetin, sanayinin ulusal ve uluslararası ulaşımın, demokrasinin ve özgürlüklerin gelişiminin sağlandığı yerlerdir. Kentler, tüketim toplumlarının önemli özgedir. Küreselleşmenin tüketime etkileri, pazar yaratma olanakları oldukça güçlüdür. Kentler marksislerin, liberallerin, romantiklerin, ilahiyatçıların, milliyetçilerin ve

çok dilli konuşanların birlikte bulunduğu özeklerdir. Ancak kentler, dün olduğu gibi, bugünde ekonomik yönden farklı katmanların birbirleriyle sürekli bir yarışma, hatta çatışma içinde oldukları, zenginlik-yoksulluk gibi toplumsal konum açısından farklı ekonomik çıkarlara sahip, kentte bulunan farklı katmanların yaşadığı yerlerdir. Eskiden olduğu gibi kenti, bir arada tutan artık etik bir bağ değildir. Çünkü kent, bir pazar yeri haline gelmiş ve belirli bir yapıya sahip olmayan şekilsiz bir ekonomik birim olmuştur. Başka bir anlatımla, kent adı verilen yerleşim insanların akrabalık bağlarının sınırlarını aştığı, insana bir yaşam sürdürmek için ekinse ve ekonomik yaşam araçları yaparak paylaştığı, gelişimini sağladığı bir yerdir (Bookchin, 1999: 227).

Kentsel ortam, kırsal ortama göre hareketliliği ve canlılığı daha çok olan ortamdır. Daha öncede belirtildiği gibi, kentleşme yirminci yüzyılın ayırt edici özelliklerinden biri olmuştur. Günümüzdeki kentleşme hareketleri ondokuzuncu yüzyıl kentleşme hareketlerinden oldukça farklıdır. Çünkü sanayileşmiş toplumlarda kentleşme, tarihsel gelişme içinde genellikle kalkınma ile birlikte yürümüştür. Gelişmekte olan ülkelerde ise sanayileşme kentleşmeyi daha yavaş bir hızla arkadan izlemektedir. Sanayileşmiş toplumlarda kentlerdeki iş olanakları köylük yerlere oranla daha hızlı artmıştır.

Ondokuzuncu yüzyıl Avrupası'nın kentlerini dolduran yığınlar, bu kent özeklerinde iş olanakları bulabilmişlerdir. Ayrıca, üretim sürecinin ussallaşması sonucunda eskiden köylerde görülen bir takım hizmetler kentlerde görülmeye başlamıştır. Kentleşmeyi nüfus açısından tanımlamak, onu yalnız bir nüfus hareketi olarak görmek yeterli olmaz. Çünkü kentleşme toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğar. Bu yaklaşım çerçevesinde kentleşme tanımına ekonomik, toplumsal ve siyasal boyutları hesaba katan ve yansıtan öğeleri de katmak gerekir. Bu bağlamda kentleşme, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması, bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında artan oranda örgütlenme, iş bölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerin de kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikim sürecidir (Keleş, 2008: 26). Ekonomik öge yani üretim biçiminin değişmesi kentleşme hareketinin tanımında özel bir ağırlığa sahiptir. Kent, geleneksel kalıpları ortadan kaldıran yeni kalıplar getiren bir toplumsal değime özeğidir. Yenilikler kentte doğar ve köylere doğru yayılır. Dolayısıyla, bir anlamda kentleşme kent sınırlarıyla sınırlandırılmış sayılamaz. Kentler alt toplumsal sistemler olarak, orada yaşayanların bireysel davranışlarına belirli özellikler kazandırır. Kentleşme sözcüğü yalın olarak kullanıldığında bile bir hareket yaratmaktadır. Gerçekten kentleşme bir durağanlığın değil, fakat bir hareketliğin ifadesidir. Kentleşme hareketi, bir ülkede ya da bir yerleşme biriminde, genel nüfusun belli bir anda belli ölçülere göre kent adı verilen yerleşme birimlerinde yaşayan oranının değişmesini anlatır. Kısaca, kentleşme hareketi, kentleşme durumunda belli bir zaman aralığı içinde yer alan değişimin adıdır. Üretim biçimindeki değişimin, yani ekonomik ögenin kentleşme tanımında özel bir ağırlığı vardır. Kentleşmenin, tarımsal üretimden daha ileri bir üretim düzeyine geçiş olarak da tanımlanabilmesi bu yüzdendir. Her ülke

bu geçiş süreci içinde bulunduğu noktaya göre az kentleşmiş ya da çok kentleşmiş olarak nitelenir. Kentleşme hareketi ekonomik, teknolojik, siyasal ve sosyo-psikolojik etmenlerin etkisi altında oluşur. Kentlerin sunduğu göreceli ekonomik üstünlükler kent büyüdükçe artar. Bu durumda daha çok sayıda bireyi kırsal alanlardan kentlere doğru çeker yani göç olgusunu daha da hızlandırır. Her şeyden önce kentlerin ekonomik üstünlükleri vardır. B. Goodall bu üstünlükleri sağlayan öğeleri beş noktada toplamıştır (Keleş, 2008: 32-33). Bunlar:

- *Uzmanlaşma*: Hem üretimin mal oluşumunda bir azalmaya hem de gelirlerde bir artışa yol açmaktadır.
- *Kentlerin Sunduğu Dışsal Birikimler*: Dışsal birikimler, birbirinin tanımlayıcısı olan, birbirinin ürettiği mal ve hizmetlere gereksinim duyan üretim birimlerinin aynı yerleşme yerini yeğ tutmaları durumunda sağladıkları ekonomik yararlardır.
- *Kentleşme Biriktirimleri*: Türüli ekonomik etkinliklerin belli bir özekte yığılma sonucunda sağladıkları kimi üstünlüklerdir. Ucuz kullanışlı bir taşıma sistemi yapmak için uygun ederde arsa – arazi, farklı yardımcı hizmetler AR-GE kolaylıkları, yedek hammadde stokları yapma olanağı gibi kentleşme biriktirimleri kent büyüdükçe belli bir noktaya kadar artar. Bu kolaylıklardan insanlar ve işletmeler yararlanırlar.
- *Ekonomik Üretim Etmenlerinin Kentlerde Ucuz ve Kolay Sağlanması*: Gerçekten kentler, çok sayıda nitelikli insan gücünün kolay bulunduğu yerleşimlerdir.
- *Kente İnsanların Geniş Gelişme Olanakları Bulması*: Kentte yaşayan insanlar daha geniş gelişme olanaklarının yanısıra köylerde bulunması güç olan türüli mal ve hizmetlerden daha kolaylıkla yararlanabilirler.

Kentleşme ekonomik etkinlikle özdeştir. Ekonomi, kent büyümesine ve kentleşmenin hızını korumasını özendirir. Modernleşme kuramcıları, bir ülkede kentleşme düzeyi ile toplumsal modernleşme arasında çok sıkı bir ilişki olduğu görüşündedirler. Batı'nın modernleşme modelinin belirli olgularının ve geçirdiği aşamaların evrensel olduğu ileri sürülmekte, bunun bir kanıtı olarak da kentleşmenin, dünyanın her yerinde, eğitim düzeyini yükselttiği, haberleşme ve iletişim olanaklarını arttırdığı, ekonomi ve politik katılımın kapsamını genişlettiği görülmektedir (Şengül, 2001: 118). Aynı zamanda toplumsal değişmeyi başlatmada ve hızlandırmada kentın önemli bir değıştirici işlevi vardır. Daha öncede belirtildiği gibi, gerçekte yenilikler kentlerde doğar, kırsala doğru yayılır. Kentlerin sunduğu bütün bu göreceli ekonomik üstünlükler, kent büyüdükçe artar ve daha çok sayıda bireyi kırsal alanlardan kentlere doğru çeker. Kısaca kentın özelliklerini şöyle özetleyebiliriz.

- Kent tek örneklik göstermeyen (heterojen) toplumsal bir kümedir.
- Büyük nüfusa karşın yerleşim alanının sınırlılığı sonucu nüfus yoğunudur.
- İnsanlar uzam bakımından birbirine yakın olmalarına karşın toplumsal

bakımdan birbirlerinden uzaktırlar. Başka bir anlatımla insanlar birbirine yabancılaşmaları sonucu komşuluk ilişkileri güçsüzleşmektedir.

- Kent özgür bir çevredir.
- Kentte insanlar arasındaki ilişkiler geleneklerin egemen olduğu, biçimsel olmayan (informel) yollarla değil, biçimsel (formel) ve ussal (rasyonel) yasalarla düzenlenir.
- Uzmanlaşmaya dayalı farklılaşmış biçimsel iş örgütlenmesini yaygınlaştırmıştır.
- Ulaşım olanakları ile toplumsal öğelerin uzamsal devingenliği ve sınıflar arasındaki toplumsal hareketlilik ileri düzeydedir.
- Kent ekini hareketli bir yapıya sahip olup, toplumsal ilişkilere açık, bu nedenle de ekinsel değişimin yoğun yaşandığı yerdir.
- Kent diğer yerleşim yerlerine göre ekonomik olanakların yanısıra, sağlık, eğitim, bilim ve benzeri bakımından daha gelişmiştir.
- Kentte suç işleme, alkol kullanımı, uyuşturucu bağımlılığı, yoksulluk ve yabancılaşma gibi sorunlarla karşılaşmaktadır.

Kentler evrensel kavramların ortaya çıkışına neden olan yerlerdir. Kent, insani özellikleri özgürlük, politik öz yönetim, yurttaşlık, ideolojik seçenekler gibi, evrensel kavramları yaratmıştır. Kent, toplumsal yaşama ve bir toprak parçasının ekolojisine zarardan çok yarar sağlamıştır (Bookchie, 1992: 26). Kent gelecekte biçimini ne kadar değiştirirse değiştireceği mutlaka bir sorun olarak kalacaktır. Kentsel yaşam, yaklaşık yedi bin yıldır insanlık tarihinin çok önemli bir bölümünü oluşturmuş, insan aklının gelişiminde çok önemli bir rol oynamıştır (Bookchie, 1992: 27).

Tüm bu açıklamalar bir ölçüde klasik kentlerin özellikleridir. Ancak ikinci dünya savaşından itibaren kalkınmış ve kalkınmakta olan ülkelerde, kimi kentler ayrıcalıklı özellik göstermeyi başarmış, aşırı ölçüde nüfus yığılmasına yüzölçümünün genişlemesine, uzmanlık alanlarının yaygınlaşmasına, uluslararası örgütlerin özek ya da şube birimlerini bulundurma gibi bu kentler ulusaşırı şirketlerin konaklandığı ve örgütlediği yerlerdir ki bunlar küresel kentler olarak adlandırılmaktadır.

B. Küresel Kentler

Küreselleşme, kentleşme hareketlerini yönlendirmede etkili olmaktadır. Bu olgu ile ilgili gelişmelerde kentler önemli ölçüde etkilenmektedir. Küreselleşme en açık biçimde sermayenin hareketliliği olarak belirginleşmektedir. Ülkelerin sermaye piyasaları, sadece o ülkelerin sermayedarlarının kararları ile biçimlenmemektedir. Bir ülkeye giren ya da çıkan sermaye o ülkenin belli kentleri üzerinde doğrudan ya da dolaylı etkilerde bulunabilmektedir. Çünkü, küreselleşme piyasa ekonomisi kurallarının olabildiğince iyi işlediği uzamlar yaratmayı da içeren bir süreçtir (Şahin, 2011: 16). Her ülkede girişimci kentler yaratılmaya çalışılmıştır.

Başka bir anlatımla küreselleşme bağlamında dünya genelinde bir kentler sıradüzeninin oluşması ortaya çıkmıştır. Bu sıradüzen kimi durumda finansman özeği, kimi halde komuta denetim özeği ya da kültür özeği olarak kentlerin belli ölçütlere göre sıralanması biçimlenmektedir. Bu durum kimi kentlere dünyayla buluşma olanağı vermiştir. Başka bir anlatımla, kentler bir anlamda ulus devletleri bypass ederek dünya ile buluşma olanağına kavuşmuşlardır (Şahin, 2011: 57).

Küresel kentler, klasik kentlerden oldukça farklılık gösteren kentlerdir. Dolayısı ile kentler büyüklüklerine ve işlevlerine göre farklı olarak adlandırılırlar. Genel olarak nüfusu bir milyonu geçmiş kentlere, metropoliten kent kısaca “anakent” adı verilmektedir. Küresel kentler, klasik kentlerin işlevlerinin ötesinde çok daha büyük ekonomik, toplumsal, siyasal, ekinsel olayların akışkanlığının olduğu yerlerdir. Bugün metropoliten kentler, klasik kent çizgisinin çok dışına çıkmıştır. Metropoliten kentler, banliyölerin ve ulaşım olanaklarının artması sonucu açık alanlara geniş ölçüde yayılmasıyla, tarım alanlarını, doğal dünyayı, komşu kasaba ve bölgeleri içine çekmiştir. İşte nüfus ve yüz ölçüm olarak büyümesinden dolayı adı bile değiştirilmiş, kentlerin bu türüne metropoliten kentler denilmiştir. Başa bir anlatımla büyük kent, belli bir coğrafya, ekonomik, toplumsal, ekinsel, yönetsel, siyasal, organizasyon ve yönetim dizgesinin uzamda odaklanmasıdır (Tolon, 1991: 162). Bu kentler (metropolis, metropoliten alan, megalopolis, çevre kent ve ecumanopolis), çok yönlüdür. John Freidman, dünya kentlerini ideolojik etkileme ve kontrol özekleri olduğunu belirtmiş, aynı zamanda bu kentleri merkez, çevre ve yarı çevre ülkelerine ait olmaları açısından bir sıralamaya tabi tutmuştur. Freidman ayrıca küresel kent kavramını tanımlarken;

- Dünya ölçeğinde süregelen finansal hareketlerin yoğunlaştığı özekler,
- Ulaşımı şirketlerin yönetim organlarının yoğunlaşma oranı,
- Uluslararası kurumların yoğunlaşma oranı,
- Önemli kabul edilen üretimlerin yoğunlaşma oranı
- Ulaşım ağı açısından önemli bir konuma sahip olma gibi özellikleri temel almıştır.

Küreselleşme olgusu, kendi felsefesi doğrultusunda kentlere yeni bir anlam, yeni bir politika, yeni bir yön duygusu kazandırıp, yeni insan tipi yaratmaya özen göstermektedir. Metropoliten kentler sahip oldukları gizil güçleri ve ekinsel özelliklerinden çok ticari girişimlerinin başarısına göre değerlendirilmektedir. Bir yerleşim bölgesinde her zaman maddi ve lojistik kolaylıklar göz önünde tutulur. Anakentler (metropol) bu kolaylıkları sağlayan kentlerdir. Anakentler kalkınmış ya da kalkınmakta olan bütün ülkelere toplumsal bir olgu olarak her ülkenin karşısına çıkan gerçeğidir. Metropoliten kent kavramının yanında bugün “megakent”, “megalopolis” kavramı da gündemdedir. Megalopolis sürekli aralıksız bir kent niteliği gösteren, yoğun biçimde sanayileşmiş birçok büyük kent bölgesinin uç uca gelmesinden oluşan coğrafi bölgelerdir (Keleş, 2008: 113). Megapolis şeklinde gelişen büyükentin fiziki sınırlar açısından genişleyerek toplumsal, ekonomik ve

ekinsel etkinliklerini ülke sınırları dışına kadar götürebilen kentlerdir. Büyükşehirler, ne geleneksel çekirdekleri ne de fark edilir sınırları olan çok özekli ağlar biçimindedir.

Bir kenti oluşturan ona özgünlüğünü veren sadece kentin barındırdığı nüfus değildir. Önemli olan toplumsal bir varlık olarak kentin örgütlenme biçimidir. Kent, demografik bir nitelikten daha farklı nitelikler taşır. Hızla küreselleşen dünya, kentlerin geleceğini etkilemektedir. Bugüne kadar ki kentsel eğilim yeryüzünün giderek tamamen kentselleşeceğini, kentsel alanların Doxiadis'in deyişi ile ecumenopolis meydana getirmesinin kaçınılmaz olduğunu gösteriyor (Yavuz ve diğ., 1978: 20). Dünya nüfusunun yarıdan çoğunun kentlerde yaşayacağı artık kesinleşmiş durumdadır. Bu kentlerden en az yirmi üç kentin nüfusu on milyonu aşan megakent konumundadır. Dünya nüfusunun hızlı kentselleşmesi dünyanın farklı yerlerinde kendini göstermektedir. Kentsel nüfusun hızlı artması hem kente göç hem de hali hazırda orada bulunanların sayısının doğal artışından kaynaklanmaktadır. Küresel kentleşmenin en gözde görünen yanı belki de nüfusu on milyonu aşan geniş kentsel yığılaşmaya sahip olan megakentlerin yükselmesidir. Bu kentler dünya toplam kentsel nüfusun yaklaşık %9'unu oluşturmaktadır. Dünyada kentte yaşayanların yarısından çoğu beş yüz binden az nüfuslu yerleşimlerde yaşamaktadır. Üçüncü dünya ülkelerinin kentsel bölgelerinde halen bir milyar insan gecekondulu mahallelerinde yaşamaktadır. Megakentlerin çevrelerinde gecekondulu toplulukları oluşmuştur. Elbette, ne gecekondulu yoksullarının hepsi gecekondulu mahallelerinde yaşıyor, ne de gecekondulu sakinlerinin hepsi yoksuldur. Özellikle gecekondulu ağaları ile gecekondulu yapıp satmayı uğraş haline getirmiş olanlar yoksul sayılamazlar. Fakat gecekondulu yerleşimleri, genel olarak, kişi başına düşen gelirin en az olduğu yerleşimlerdir. Mike Davis'e göre IMF ile Dünya Bankası'nın kışkıracıdaki ülkelerin devasa sorunu çözmek için geliştirdikleri önlemler yoksulların değil orta sınıfın işine yaramaktadır. Küresel kentlerde, yaşam maliyeti büyük ölçüde artmıştır. Çünkü, bu kentlerde artan oranda uluslararası bir sermaye sınıfı ile uzmanlaşmış çalışanlarının kendilerine özgü yaşam biçimleri vardır. Bu yaşam biçimi kentsel yaşamın maliyetinin artmasına yol açmaktadır. Kentsel yaşamın artan maliyeti karşısında, yaşam kalitesinin her geçen gün düşmesi ve kentin büyük bir kesiminin ayakta kalma savaşımının artması; kentsel şiddeti çoğaltmıştır (Ercan, 1996: 80). Metropoliten alanda sürekli düşen gelirler ve yetersiz beslenme ile kötü konutlarda yaşamak kentsel yaşamın en çarpıcı özellikleridir.

Dünyada en önde gelen büyük kentlerin bir kısmı aşağıda çizelge 1'de verilmiştir. Çizelgeden anlaşılacağı gibi, kentlerin kıtalara dağılımı oldukça farklıdır. Üçüncü dünya ülkelerinde büyük kentlerin sayısı giderek artmaktadır. Küresel kentlerin dünya ölçeğinde gücün ve kontrolün özekselleştiği uzamlar olmalarının temelinde bu kentlerin tarihsel ve toplumsal koşulları yatmaktadır. Hiç kuşkusuz bu koşullar içinde belirleyici değişken büyük boyutlara ulaşan sermaye birikimidir (Ercan, 1996: 87). Bu kentler küresel ekonominin denetim özekleridir. Dünyanın en büyük uluslararası şirketlerinin, küresel kentlerde yoğunlaşmasının giderek artış

gösterdiğini uzmanlar belirtmektedir. Bankaların varlıkları ve sermayelerinin yoğunlaşması açısından bakıldığında en büyük yüz bankanın varlıklarının %36.5'u Tokyo, %8.6'sı New York ve %4.2'si Londra'da yoğunlaşırken, toplam sermayenin ise aynı sıra ile %45.6, %8.8, % 5.7 olarak bu üç dünya kentine dağıldığı ve bu üç kentin toplam varlıkların %49.3'üne, sermayenin %60.1'ine ve gelirlerin ise %62.3'üne sahip olduğu gözlemlenmiştir (Hall, 1996: 18). Finansal açıdan önemli bir diğer değişken olan döviz kuru açısından bakıldığında, günlük ortalama dönüş miktarı (dolar olarak); Londra'da 190 milyar, New York 130 milyar, Tokyo 11 milyar, Zürih 155 milyar, Singapur 52 milyar, Hong Kong 50 milyar, Sydney 30 milyar ve Paris ise 28 milyar olarak belirlenmiştir (Sassen, 1994: 92). Dünya kenti kavramlaştırması için bir diğer önemli vurgu, özellikle son zamanlarda kapitalistler arası rekabette belirleyici olan buluş ve teknolojik gelişmenin belirli alanlarda yoğunlaşmasıdır (Ercan, 1996: 70).

Çizelge 1. Küresel Kentlerin 1950–2010 Nüfuslarının Karşılaştırılması

Ülke	Kent Adı	Yıllar			
		1950	1980	2004	2010
Meksika	Mexico City	2.9	13.01	19.46	22.1
Kore	Seul-Injon	1.050	14.7	21.9	24.50
Amerika	New York	12.34	15.60	19.43	21.9
Brezilya	Sao Poulo	2.33	12.09	19.9	20.26
Hindistan	Bombay (Mumbai)	2.9	8.66	19.1	20.04
Hindistan	Delhi	1.4	5.56	18.6	22.16
Endonezya	Cakarta	1.5	5.98	8.05	9.21
Banglades	Dakka	0.4	2.5	14.65	15.9
Japonya	Tokyo	11.27	28.55	30.03	36.67
Hindistan	Kalküta	4.4	7.5	15.1	15.55
Mısır	Kahire	2.4	7.73	15.1	15.7
Pakistan	Karaçi	1.0	5.05	13.5	13.12
Nijerya	Lagos	5.03	7.4	10.58	13.4
Çin	Şangay	5.3	5.97	13.2	16.58
Arjantin	Buenos Aires	5.10	9.42	12.6	13.07
Brezilya	Rie de Janerio	2.95	8.58	11.9	11.95
İran	Tahran	1.0	5.08	11.5	13.41
Türkiye	İstanbul	1.1	4.40	11.1	10.52
Çin	Pekin (Beijing)	3.9	8.7	10.8	22.0
Peru	Lima	0.6	4.44	8.2	8.94
İngiltere	Londra	8.36	7.66	7.8	8.63
İtalya	Roma	1.88	2.0	2.2	2.74
Fransa	Paris	6.52	8.67	9.00	10.49

Kaynak: Davis, (2006); Şahin, (2010).

Kentlerin nüfusu ve yüzölçümü büyüdükçe kent hizmetlerinin birçoğunun kişi başına düşen malolunusun azaldığı genellikle kabul edilir. Metropol kentler, bir ülkenin dış dünya ile en sık, yoğun etkileşimini ve dışa açılımını sağlayan, bir bakıma o ülkenin en çok batılılaşmış kentleridir. Bu kentlerin sayısı her ülkeye göre değişmekle birlikte genellikle azdır. Metropol kentler, küresel ekonomiyle ya da başka ülkeler ekonomisiyle bütünleşmeye daha dönük olan kentlerdir. Ana kentlerin dünya ekonomisinin işleyişinde önemli rolleri vardır. Dünya uzamını her türlü ekonomik, toplumsal, ekinsel ve siyasal alanlarda örgütleyen ağlar oluşturan bu kentlerdir. Kumanda özeği konumundaki ana kentlerin oluşturduğu ağ, hem kalkınmış hem de kalkınmakta olan ülkelerde birbirlerine ulusaşırı şirketler aracılığıyla bağlanmaktadır. Ayrıca kentlerin ve çevrelerin sıradüzen (hiyerarşik) “dikey” şeması anakentlerin “yatay” şemasıyla örtüşmektedir.

Yirmibirinci yüzyılın ilk on yılında dünya ekonomisinin gerçek anlamda “metropolleşme” sine tanık olunmaktadır. Küresel kentler büyümenin, zenginliğin ve gücün çok büyük bir kısmını kendilerine çekmektedir. Başka bir anlatımla dünya ekonomisi gelinen aşamada uluslararası olduğu kadar, metropoller arası bir nitelikte kazanmış durumdadır. Çünkü büyük kentlerin devinimleri yenedünya düzeninin sadece fiziksel çevresini değil, itici gücünü ve özünü oluşturmaktadır. Ekonomi kadar toplum yaşamının iç içe olduğu başka bir alanı metropollerin dışında bulmak oldukça güçtür. Ancak, büyük kentler, sadece ekonomiyle sınırlı işlevleri olan kentler değildirler. Kalkınmış ve kalkınmakta olan dünyadaki tüm ülkelerin ana kentlerinde bulunan gökdelenler, giderek hız kazanan küreselleşmenin de önemli bir göstergesidir. Ayrıca büyük kentler çevredeki üretimi toplama, dağıtma, eşgüdümleme ve denetleme işlevlerini de yüklenmişlerdir. Bu olgu, büyük kentlerde akçal ve yönetsel etkinliklerin çevreye yansıtacak biçimde yer almasına yol açmaktadır. Küreselleşme sadece teknolojik bir olanak olarak ortaya çıkmıyor, dünya uzamına yeni bir denetim biçimi getiriyor. Bu bağlamda ülkeler açık bir ekonomi politikası izliyor, uluslararası ticaret, sermaye hareketleri, yatırım, dünya pazarlarında belirlenen fiyat, ulusal paraların konvertibilitesinin geliştirilmesi, işlemlerin ulusaşırı şirketler haline gelmesi tarafından yürütülmesi dünya ekonomisinde yaşanan gelişmelerdir. Yatırımcılar, iç pazar koşullarından daha çok, dış pazar koşullarını, genel olarak kalkınmakta olan ülkelerin metropollerinde bulunan örgütleri ve temsilcileri aracılığıyla izlemektedirler.

Londra, New York ve Tokyo ile birlikte dünya ekonomisinin yönetim özeği olan ve etkisi Birleşik Krallığın ulusal sınırlarını aşan “Küresel Kentlerden” biridir (Giddens, 2008: 944). Bu büyük kentler, ulusaşırı şirketlerin karargâhı olduğu kadar finans, teknoloji ve danışmanlık hizmetlerinde yoğun olduğu yerlerdir. Hisse senedi ve tahvillerin borsaya üye olan kişiler arasında alım satımının gerçekleştirildiği yer olan “Menkul Kıymetler Borsaları / nın” çoğunluğu küresel kentlerin özeklerinde yer almaktadır. Ülkelerin, kendi toplumsal, ekinsel, ekonomik ve siyasal yapılarına göre yönetim organizasyonlarında süreç içinde değişiklikler olsa bile, ana kent yönetimleri sahip oldukları altyapılarıyla,

kurumlarıyla, kuruluşlarıyla, beş yıldızlı otelleri, gökdelenleri, büyük iş özekleri ve diğer çağdaş oluşumlarıyla kalkınmış ya da kalkınmakta olan ülke olsun, uluslararası örgütlerin ve uluslararası şirketlerin gereksinim duydukları hizmetleri sunacak düzeye getirilmişlerdir. Küreselleşme, yerel kamu hizmetlerinin finansmanında, uluslararası finans kuruluşlarının liberal politikaların da, ülke ve kent ekonomilerini olumsuz olarak etkilemesine yol açabilmektedir. Sermayenin akışkanlığının önündeki engelleri kaldırabilmek için, kentsel ve çevresel değerlerin göz ardı edilebilmesi de küreselleşmenin sonuçlarındandır. Büyük kentlerde yerleşik işgücü vardır ve bu yerleşim yerlerinde uzmanlar diğer kentlerden daha çoktur. Ayrıca, büyük kentlerin sanatsal ve ekinsel kalıtı sahip olması, kente canlı ve devingen bir yaşam sağlamaktadır. Bu kentler yani küresel kentler çok farklı dil konuşan insanları da barındırmaktadır. Örnek vermek gerekirse Londra kendi aralarında üç yüzden çok dili konuşan insanları barındırmaktadır. Küresel bir ekonomi içinde birbiriyle bağlantılı büyük kentlerin tamamen kendi başına yükselmesi, iletişim teknolojisindeki ve ulaşım alanındaki yenilikler, insanların önceden yaşadıkları yerlere, birbiriyle iletişim kurma biçimlerine ya da malların bir zamanların taşınma biçimine hiç mi hiç benzememektedir (Sennette, 2009: 20). Hatta metropol kentlerde zaman darlığından dolayı insanların beslenmesi dahi farklı olup, hazır yiyecekler (fast food) daha yaygın tüketilmektedir.

Megakentlerin, küresel bir iş ve finans özeği olarak sahip oldukları rol, ekonominin imalat sanayinden hizmet sektörüne doğru kayması ve küresel ekonomi ağı içinde yer almaları nedeniyle önemli çekim noktalarıdır. Bu kentler piyasa gücüne ve finans kararlarına öteki kentlerden daha çok sahip kentlerdir. Mega kentler önemli birer tüketim ve eğlence özekleri olduğu kadar birer sefalet yuvaları olduğu da söylenebilir. Dünyanın en büyük kentlerinin birçoğunda yaşam koşulları çok kötüdür. Kalkınmakta olan ülkelerdeki büyük kentlerde, bu durum daha da ağır ve yoksulluk daha yaygındır. Dünyadaki kentli nüfusun en az yarısı, yoksulluk sınırındadır. Kentlerin yaklaşık dörtte biri (1/4)'ü, 1988'de yapılan bir ankete göre, gözle görülür "mutlak" bir yoksulluk içinde yaşamaktadır; günde bir dolar ya da daha az parayla yaşamaya çalışmaktadır (Mike, 2006: 41). Gecekondu mahallelerinin oluşumu uzun bir geçmişe sahip olsa da, çoğu mega gecekondu mahallesi 1960'lardan itibaren büyümeye başlamıştır. Gecekondu sakinleri, gelişmiş ülkelerin kent nüfusunun sadece %6'sını oluştururken, bu oran az gelişmiş ülkelerde % 78.2 gibi bir orana ulaşmıştır (Mike, 2006: 39). Bu oran, tam olarak kent nüfusunun dörtte üçü (3/4) demektir. Kalkınmakta olan ülkelerin metropol kentlerinde bu olumsuzluğun temel nedeni gelir dağılımının bozuk olması ve işsizlik sorunundan kaynaklanmaktadır. Çünkü, bu ülkelerde marjinal kesimde iş bulmak daha çok metropol kentlerde olabilmektedir. Bu ülkelerde başka yerleşimlerle karşılaştırılamayacak kadar çok az sayıda büyük kentler ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu kentler, çevresindeki hatta ülkedeki öteki kentleri dolaylı ya da dolaysız etkilemektedir. Kalkınmakta olan ülkelerin toplam nüfusunun yaklaşık üçte biri (1/3) ya da daha çoğu metropol kentlerde toplanmıştır. Kalkınmakta olan ülkelerin genelde siyasal başkentleri birer metropol kent olup,

nüfuslarının büyük bir bölümü burada toplanmıştır. Aşırı kalabalık ve gelişmiş kent özekleri birçok kentsel alanda çevre sorunlarının yaşanmasına neden olmaktadır. Mexio City bunun en çarpıcı örneğidir. Kent uzamının %94'ü binalarla kaplıken, yalnızca %6 'sı açık alanlardan oluşmaktadır (Giddens, 2008: 972). Küresel işlerin yönetildiği ve işlediği yerler bu türden megakent özekleridir. Emek, üretim, reklam ve pazarlama gibi sektörler küresel ölçeğe ulaştığında, bu küresel ağları korumak ve geliştirmek için oldukça büyük örgütlü bir etkinliğe gereksinim duyulmaktadır.

Sassen, büyük uluslararası şirketlerin karargâhlarının bulunduğu, mali, teknolojik ve danışmanlık hizmeti cenneti olan kentleri tanımlamak için küresel kent terimini kullanır. Sassen'e göre dünya ekonomisinin çağdaş gelişim süreci, büyük kentlere seçkin bir stratejik rol vermiştir. Bu tür kentlerin çoğu aslında eskiden beri uluslararası ticarete ev sahipliği yapmakla birlikte, günümüzde dört yeni özellik daha kazanmışlardır (Giddens, 2008: 974). Bunlar:

- Küresel ekonominin komuta özekleri, yönetim ve siyaset strateji üretim özekleri haline gelmişlerdir.
- Bu gibi kentler, ekonomik gelişimi etkilemek konusunda imalat sektöründen daha önemli hale gelmiş olan finans ve özel hizmet firmalarının anahtar konumundaki uzamlardır.
- Büyümekte olan yeni sanayilerin üretim ve yatırım özekleri olmalarıdır.
- Bu kentler, finansal ya da hizmet sanayilerinin aldığı, sattığı ya da ıskartaya çıkardığı ürünler için birer pazar konumundadır.

Küresel kentler, birbirlerinden son derece farklı tarihi geçmişlere sahip olmakla birlikte, serbest piyasa ekonomisinin etkin bir biçimde 1980'li yıllardan beri yapılarında ortaya çıkan özellikler yönünden karşılaştırılabilir değişimler meydana gelmiştir. Günümüz dünyasının dağınık ekonomisinde bu gibi megakentler, yaşamsal işlemler için birer özeysel denetim olanağı sağlarlar. Küresel kentler birer uzam parçası olmanın ötesinde bu kentler aynı zamanda birer üretim ve çekim özekleridir. Bu megakentlerin sağlamış olduğu üretim, klasik diyebileceğimiz kentlerin üretiminden oldukça farklı olup, daha çok ileri düzeyde bilgi toplumunun gereksinim duyduğu hizmetlere yöneliktir.

VII. GENEL DEĞERLENDİRME

Küreselleşme, küresel çapta önüne çıkan engelleri yıkıp, yeryüzünü ele geçirmekte olan özeksizleştirilmiş (desentralizasyon), topraksız egemenlik aygıtını, tek bir yönetim uslamasına işleyen, uluslararası organların eline geçmesini sağlayan bir oyundur. Küreselleşme, adalet duygusundan yoksun biçimde işleyen sömürü mekanizmaları artık fabrika duvarları ve ulus-devlet sınırlarıyla yetinmeyerek, yeryüzünün her köşesine yayılmaya çaba gösterilen bir uğraştır. Başka bir anlatımla küreselleşme, uluslararası kurum, kuruluş, uluslararası şirket ve birçok STK da içeren, her yere yayılan bir emperyal ağıdır. İnsanlık, artık savaşını vereceği düşmanı ve alanı

belirsiz olan, sürekli bir küresel savaş içinde yaşıyor. Bu durum insan yaşamının her alanına yayılmıştır, çok az sayıda kişinin zenginleşmesi ve çoğunluğun yoksullaşması ile varlığını sürdürmektedir. Aynı zamanda küreselleşme, bölgesel ve kıtalar boyunca uzanan sayısız ortaklaşma biçimini yaşama geçiren bir olgudur.

Küreselleşme, söylem düzeyinde dünyanın bütünleşmesi, dolayısıyla da gönencin yaygınlaşması gibi iyimser bir duruma işaret ediyor. Oysa, yaşanmakta olan küreselleşme biçimi dünyayı bütünleştirmekten çok, alan ve nüfus açısından yerkürenin büyük kesiminin dışlanması sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Başka bir anlatımla küreselleşme, gerçekte dünyanın kalkınmış ülkeleri arasında gerçekleşmekte olup, bu sürecin dışında kalan kalkınmakta olan ülkeler ise sürekli olarak kaybetmektedirler. Küreselleşme, son yıllarda en çok tartışılan konulardan biridir. Hemen herkes sahip olduğu kişisel ve politik tercihlerin ışığında küreselleşmeyi ya benimsemekte ya da karşı çıkmaktadır. Bu sözcük, öncelikle dünya ekonomik faaliyetlerinde görülen değişimin kimi kilit noktalarını tanımlamak için kullanılmıştır. Küresel gelişmeler ile ulusal çıkarları bağdaştırabilmek için ulusal politikalar, belli bir plan ve stratejiye bağlı olarak sürdürülmelidir.

Küreselleşme olarak tanımlanan yeni dünya düzeninin uygulaması, sonuçlarını çok hızlı ve kısa sürede vermiştir. Dünya üzerinde hem ülkeler arası hem de ülkeler içinde gelir dağılımı bozulmuştur. Kalkınmakta olan ülkelerin birçoğunun borçları artmış ve borç krizine girmişlerdir. Dünya üzerinde az sayıda zengin daha da zenginleşirken, çoğunluğu oluşturan büyük yığınlar yoksullaşmıştır. İnsanlık yirmibirinci yüzyılda, bilimsel yöntemlerle hazırlanacak kalkınma planları uygulayarak, doğal kaynakları, düzenli ve verimli biçimde kullanarak daha iyi bir dünya yaratabilir. Tüm dünyada **“planı bırak, piyasaya bak”** öğüdünü veren DB'nin bu önerisini hiçbir ülke, özellikle kalkınmakta olan ülkeler dikkate almadan planlı kalkınmaya önem vermemelidirler. Bir ulusun temel ekonomik ereği, yurttaşlarına yüksek bir yaşam standardı sağlamak ve bu yaşam standardını daha da yükselterek sürdürmektir. Bunu başarma yeteneği, ulusal kaynakların (doğal, işgücü, sermaye, teknoloji ve bilgi) kullanmasındaki başarısına, verimliliğe ve etkinliğe bağlıdır. Yirminci yüzyılın son çeyreğinde insanlık tarihinin daha önce hiç görmediği kadar çok milyarderin bir anda ortaya çıkışına tanıklık etmiştir. Küreselleşme her birey ve ülkeye, kısaca herkese eşit ölçüde yarar sağlamamıştır. Küreselleşme sürecinin insanlık dışı yıkıcı sonuçlarından korunmayı yine dünya kamuoyu sağlayabilir. Küreselleşen dünyada, insanların doğa üzerindeki etkisinin artması, suyollarının değiştirilmesi, türlerin yok edilmesi ve küresel iklimin değiştirilmesi ile kazançları artan bir avuç insan ve uluslararası şirketlerdir. Ancak, bu kazançların insanlığın tümüyle paylaşılmadığı da bilimsel olarak saptanmıştır. Bauman'ın belirttiği gibi, küreselleşme ne kadar birleştirirse o kadar böler; birleştirirken böler; yerkürenin tek tipliliğini özendirme nedenleriyle bölme nedenleri özdeştir. İş, finans, ticaret ve bilgi akışının yanısıra bir “yerelleşme” uzam sabitleme sürecide işlemektedir.

Küreselleşen yerkürede; çalışanların, emekçilerin, topluluk sözcülerinin veyatırım yapan insanların, uluslararası şirketlerin alabilecekleri kararlarda söz

hakları yoktur. Asıl karar sahipleri yatırımcılar ve uluslararası şirketlerdir. Bunların bağlantı noktaları metropol kentlerdir. Uluslararası şirketler ve uluslararası örgütler bütün ekonomik ve siyasal ilişkilerini bu kentlerde yoğunlaştırır ve yürütürler. 19. yüzyılın iktisatçılarının (Adam Smith düşüncesi), liberal ekonominin doğal düzen olduğunu öne sürmeleri gibi, bugün küreselleşmeyi ve onun getirdiği yeni ekonomik düzeni savunanlar “küreselleşmenin” insanlığın ulaşabileceği en son düzen olduğunu dayatmaktadırlar. Tarih evrimleşerek, kendini yeni koşullara göre yenilediğinden küreselleşme, insanlığın ulaştığı en son aşama olamayacaktır. Çünkü insan, tarihinin nesnesi olduğu kadar, tarihinin öznesidir de. İnsanlık, küreselleşme ile dünyanın tek bir devletin ve onun güdümündeki büyük tekellerin açık pazarı haline gelmesine seyirci kalmayacaktır. Bunun nedeni küreselleşmenin, insanlığı gönenç düzeyine kavuşturamayacak olmasıdır.

Küresel bakış, insanların ve şirketlerin kendi kimliklerini oluştururken, giderek daha çok ulus-devlet dışındaki kaynaklara yöneldikleri anlamına gelmektedir. Kentler, küreselleşmeden büyük oranda etkilenmişlerdir. Bu etkilemede en çok payı olan uluslararası şirketler ve uluslararası örgütlerdir. Özellikle küresel kentler ve kent ötekleri büyük kurumsal şirketlerin, karargâhı olmuşlardır.

Genellikle küreselleşme, bunalıma son derece açık bir süreç olarak gözükmektedir. Piyasalardaki ve çalışma dünyasındaki değişiklikler süreklilik göstermektedir. Ekonomi, finans ve siyaset dünyasının doruk noktalarında karar vericiler uluslararası şirketlerdir. Bu şirketler, metropollerde örgütlenerek, çok sayıda şube açarak iletişim ağı oluşturmakta ve dünya ekonomisinin yarattığı gelirden en büyük payı almaktadırlar. Küreselleşme, meydana gelen olayları olduğu kadar gündelik yaşamı da etkilemektedir. Bu olgu, kentlerin karşı karşıya kaldıkları sorunları çoğaltmıştır. Küresel kentler, eşitsizlik olgusunun yaşandığı öteklerdir. Bu kentler, yüksek gelirli olup, gönenç içinde yaşayanlar ile yoksulluk içinde yaşayanlar yan yana yaşamlarını sürdürmektedirler.

Kapitalist zihniyet, çok uzun bir süredir dünyayı sonsuz bir hammadde rezervi olarak görüyor. Dünya kaynaklarının başlıca tüketicisi olan batılı kapitalist ulus-devletlerin elindeki teknoloji, savaş ekonomisini besleyen sınırsız bir güç haline gelmiştir. Bu güç, yine batılı ulus-devletlerin güdümünde olan uluslararası örgütler ve uluslararası şirketler, kendi servetlerini çoğaltıyor, çoğunluğu yoksullaştırıyor. Sanki ulus-devletler küresel bir düzenin alt birimlerine dönüşme sürecini yaşıyorlar.

Küresel kentlerin, kendilerine özgü olan tarihsel ve toplumsal özelliklerinin belirlediği koşulların sağladığı olanaklarla değişim sürecinin tanımladığı olanakların dinamik etkileşim sürecinde öne çıkmışlardır. Küresel kenti, tanımlayan temel özellikler arasında tarihsel birikimin yani kentin altyapısının, teknolojik donanımının, sermaye birikiminin önemli olduğu görülmektedir.

Küreselleşme, dünyanın siyasal, toplumsal ve ekinsel anlamda giderek daha bağlantılı hale gelmesi olgusu büyük bir zenginliğe açılan fırsat kapıları yaratmıştır. Ancak küreselleşme herkese eşit ölçüde yarar sağlamamıştır.

Küreselleşmenin kentler üzerinde çift yönlü yani hem yaratıcı hem de yıkıcı etkileri olmuştur. Bir yandan halkın, malların, hizmetlerin ve fırsatların belli bir yerde yoğunlaşmasını sağlamıştır. Öte yandan geleneksel ve mevcut ağların uzamsal bütünlüğünü bozmuştur.

KAYNAKÇA

- ALTERNATİF. (1993), *Yeni Dünya Düzeni*, Ağaç Yayıncılık, İstanbul.
- BAUMAN, Zygmunt. (2006), *Küreselleşme*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- BOOKCHIN, Murray. (1999), *Kentsiz Kentleşme*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- DAVIS, Mike. (1996), "Kentsel Denetim", *Birikim*, S.64, ss. 86-87.
- DAVIS, Mike. (2006), *Gecekondu Gezegeni*, Metis Yayınları, İstanbul.
- DİVİTÇİOĞLU, Sencer.(1971), *Mikroiktisat*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul.
- ELLWOOD, Wayne. (2003), *Küreselleşmeyi Anlama Kılavuzu*, Metis Yayınları, İstanbul.
- ERCAN, Fuat. (1996), "Kriz ve Yeniden Yapılanma Sürecinde Dünya Kentleri ve Uluslararası Kentler", *Topum ve Bilim*, İstanbul.
- ERDOĞDU, Vahap. (2007), *Sermayenin Küresel Egemenliği ve İslam*, Onur Yayınları, Ankara.
- ERDOST, M. İlhan. (2004), *12 Eylül "Turka"ları*, Onur Yayınları, Ankara.
- ERTUNA, İ., Özer. (2005), *Kapitalizmin Son Direnişi*, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.
- GIIDDENS, Anthony. (2008), *Sosyoloji*, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- GORZ, Andre. (2001), *Yaşadığımız Sefalet*, (çev. N. Tatal), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- GÖNEY, Süha. (1984), *Şehir Coğrafyası*, C. I, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İstanbul.
- HALL, P. (1996), "The Global City", *International Journal Science*, S. 147.
- HARVEY, David. (1997), *Postmodernliğin Durumu*, (çev. S. Savran), Metis Yayınları, İstanbul.
- KEEGAN, Victor. (1996), "Highway Robbery by the Supper- Rich", *The Guardian*, 22 July.
- KELEŞ, Ruşen. (2008), *Kentleşme Politikası*, İmge Yayınları, Ankara.
- LIPSEY, Richard ve diğ. (1984), *İktisat*, Bilim Teknik Yayınevi, İstanbul.
- LOUCKS, William N. (1965), *Comparative Economic Systems*, New York.
- MANİSALI, Erol. (2009), *Büyük Sermaye*, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- PARASIZ, İlker. (2002), *İşletmeciler ve Yöneticiler için İktisat*, Ezgi Kitapevi, Bursa.
- PETRELLA, Ricardo. (1997), "Une Machine Infernale", *Le Monde Diplomatique* S.17.
- SAMUELSON, P. A. (1965), *İktisat*, (çev.Y. Demirgil), ODTÜ İdari Bilimler Fakültesi Yayını, Ankara.
- SKLAIR, Leslie. (2002), *Globalization: Capitalism and Its Alternatives*, Oxford.
- ŞAHİN, Yusuf. (2011), *Kentleşme Politikası*, Murathan Yayınevi, Trabzon.
- ŞENGÜL, H. Tanık. (2001), *Kentsel Çelişki ve Siyaset*, Demokrasi Kitaplığı, İstanbul.
- TALAS, Cahit. (1980), *Ekonomik Sistemler*, Ankara, Savaş Yayınları
- TEKELİ, İlhan. (1999), *Modernite Aşılırken Siyaset*, İmge Yayınevi, Ankara.
- TEMA VAKFI. (2007), *Dünyanın Durumu*, Tema Vakfı Yayını, İstanbul.

- TOLON, Barlas. (1991), *Toplumbilime Giriş*, Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- TÜSİAD. (2002), *Avrupa Birliği Üyelğine Doğru: Türkiye'de Siyasi Reformlar*, TÜSİAD Yayını, İstanbul.
- YAVUZ, Fehmi; KELEŞ, R. ve GERAY, C. (1978), *Şehircilik*, SBF Yayınları, Ankara.
- YELDAN, Erinç. (2005), *Küreselleşme Sürecinde Türkiye Ekonomisi: Bölüşüm Birikim ve Büyüme*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- YORDAM KİTAP. (2008), *Marksist İktisat El Kitabı*, Yordam Yayın, İstanbul.